

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Walcherse ketens : de trans-Atlantische slavenhandel en de economie van Walcheren, 1755-1780

Kok, G.J. de

Citation

Kok, G. J. de. (2019, June 5). *Walcherse ketens : de trans-Atlantische slavenhandel en de economie van Walcheren, 1755-1780*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/73831>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/73831>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/73831> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Kok, G.J. de

Title: Walcherse ketens : de trans-Atlantische slavenhandel en de economie van Walcheren, 1755-1780

Issue Date: 2019-06-05

3. Winst en wanbetaling

Cornelius de Jong was in 1781 een jonge luitenant op het marineschip *Mars* in het Caribisch gebied. Tijdens zijn reizen als marineofficier gaf hij zijn ogen en oren altijd goed de kost. In het Caribisch gebied was hij ooggetuige van de handel in mensen. In een verslag dat De Jong ruim vijftwintig jaar later publiceerde noemde hij de slavenhandel een “schande der menschheid.”¹ De voormalige officier schreef dat Europeanen in West-Afrika mensen inkochten in ruil voor “spiegeltjes, kralen, sterke drank, tabak, messen en honderd andere snuisterijen”.² Het beeld dat hij daarmee opriep is dat van een duistere, maar zeer winstgevende handel. In ruil voor snuisterijen kregen Europeanen waardevolle arbeidskrachten die ze voor een veelvoud van de inkoopprijs als slaaf verkochten.

Het idee van woekerwinsten in de slavenhandel is in de afgelopen decennia door historici bestreden. Niet alleen verscheepten slavenhandelaren waardevolle producten naar West-Afrika, de verkoopopbrengsten van slaven bleken bovendien nauwelijks genoeg om de kosten voor de lange reizen te dekken. Uiteindelijk bleek de trans-Atlantische slavenhandel in de achttiende eeuw op zichzelf niet extreem profijtelijk te zijn geweest. Het oordeel van historici slaat soms zelfs door naar het andere uiterste: Roger Anstey vroeg zich bijvoorbeeld af waarom de MCC zo lang doorging met de weinig rendabele slavenhandel.³ De laatste jaren is het onderzoek steeds meer verschoven van de winstgevendheid in engere zin naar de bredere economische effecten van de slavenhandel. Toch is over die winstgevendheid het laatste woord niet geschreven.

De winstgevendheid van de Walcherse slavenhandel valt op verschillende manieren te onderzoeken. Ten eerste door middel van een economische analyse van de structuur van de sector. Hoeveel onderlinge concurrentie was er tussen de verschillende kantoren? Was er sprake van een grote mate van specialisatie in bepaalde regio's? Was het makkelijk om als nieuwe speler toe te treden tot de slavenhandel? De antwoorden op dergelijke vragen bepaalden de potentiële winstgevendheid van de sector. Een tweede manier om de winstgevendheid te reconstrueren, is een analyse van de boekhouding van de MCC. Van alle uitredingen ten slavenhandel van deze compagnie

¹ Cornelius de Jong, *Reize naar de Caribische eilanden in de jaren 1780 en 1781* (Haarlem 1807), 113. Zie voor meer over Cornelis de Jong van Rodenburgh, Carla van Baalen en J.R. Bruijn, *Van Zeeman tot residentieburger: Cornelis de Jong van Rodenburgh (1762-1838)* (Hilversum 1996).

² De Jong, *Reize naar de Caribische eilanden*, 113.

³ Roger Anstey, *The Atlantic Slave Trade and British Abolition, 1760-1810* (Londen 1975), 57.

zijn uitgebreide financiële gegevens beschikbaar. Deze dataset is groot genoeg om een nauwkeurige indruk te krijgen van de rentabiliteit van slavenhandelsuitredingen vanaf Walcheren. Naast de winstgevendheid was ook de kasstroom van belang. De steeds stroever verlopende geldcirculatie was funest voor de Walcherse slavenhandel en was problematischer dan het lage rendement.

3.1 Markstructuur van de Walcherse slavenhandel

In de twee decennia na 1760 was de slavenhandel vanuit Walcheren op zijn hoogtepunt. In deze periode reedden een kleine twintig kantoren op het eiland slavenschepen uit. De handelstak waaraan zij deelnamen was strikt gereguleerd. Zo kwamen alleen in Nederland gebouwde en uitgerede schepen in aanmerking voor een Afrikaans paspoort van de WIC.⁴ Tegelijk stond het aanvragen van een Afrikaans paspoort voor iedereen open en kregen Nederlandse slavenschepen een aanvoermonopolie in de Nederlandse West-Indische koloniën. Het was buitenlandse schepen officieel verboden om daar slaven aan te brengen. Tegen die beperking klaagden kolonisten veelvuldig, omdat het gebrek aan vrije marktwerking de prijzen in de koloniën kunstmatig hoog hield. Vooral in het snelgroeijende Essequibo/Demerara riep het monopolie weerstand op, omdat die kolonie tot 1770 ook nog eens alleen door Zeeuwse schepen bevoorraad mocht worden. Volgens de kolonisten profiteerden daarvan “eenige wijnige personen en families, welke de scheepsvragten, beneficiën en voordeelen en commercie onder sig hebben verdeelt”.⁵

De gebrekkige aanvoer van voldoende arbeidskrachten leverde plantages in de jaren zestig steeds meer problemen op. De kolonisten in Essequibo/Demerara meenden dat Zeeuwse slavenhandelaren slechts een tiende van het benodigde aantal slaven leverden.⁶ Zij zagen daar een complot in van een handelaren die “van deesen slaavenhandel een monopolium tragten te maaken”.⁷ Deze Zeeuwen zouden de aanvoer bewust beperken om de prijs van slaven kunstmatig hoog te houden. Walcherse slavenhandelaren klommen in de pen om de beschuldiging te ontkrachten. Volgens hun

⁴ ‘Reglement, waer op, onder de navolgende conditien, de vrije vaert op de kust van Africa, aen de onderdanen der Vereenigde Nederlanden, onder betaling van recognitie, opgesteld word’, in: *Nader Prolongatie van het Octroy voor de Westindische Compagnie (...)* (Den Haag 1730), artikel II.

⁵ NL-HaNA, 1.01.50 (Stadhouderlijke secretarie), inv. nr. 1317, ‘Consideratie over de vrije vaert uijt de havenen deser provincien op de colonie de Isequebo’, ongedateerd, waarschijnlijk late jaren zestig.

⁶ NL-HaNA, VWIS 1222, rekest van planters Essequibo/Demerara aan Staten-Generaal, 19 december 1769 (scan 2).

⁷ Ibid (scan 3).

tegenbericht was het onmogelijk om “van den slaven-handel in Zeeland, een monopolium te maaken”.⁸

Marktstructuur en winstgevendheid

In essentie ging de discussie tussen de kolonisten en de slavenhandelaren over de marktstructuur van de slavenhandel, in het bijzonder de structuur van de Walcherse markt. Waren daar kantoren die onevenredig profiteerden van het aanvoermonopolie in de koloniën en die in staat waren het prijspeil te beïnvloeden? Slavenhandelaren met een lokaal Nederlands overwicht zouden grote winsten kunnen behalen door de markt naar hun hand te zetten. De marktstructuur en de potentiële winstgevendheid van een sector waren met elkaar verbonden. Een belangrijk onderdeel van de structuur van een markt is het concurrentieniveau. De mate van onderlinge rivaliteit tussen concurrenten was één van de factoren die invloed hadden op de winstgevendheid, net als het gemak waarmee nieuwe deelnemers konden toetreden tot de slavenhandel.⁹

In het *Journal of Economic History* vond tussen 1976 en 1983 een interessant debat plaats over de relatie tussen de marktstructuur en de winstgevendheid van de Engelse slavenhandel. Robert Thomas en Richard Bean stelden in 1976 dat de slavenhandel in Engeland nooit langdurig buitengewoon winstgevend geweest kan zijn.¹⁰ Zij hanteerden daartoe het concept van ‘economische winst’, gedefinieerd als het verschil tussen de opbrengst van een activiteit en de opportuniteitskosten.¹¹ Volgens Thomas en Bean nam de Engelse concurrentie in de slavenhandel onmiddellijk toe zodra het rendement ervan structureel uitsteeg boven het rendement op andere economische activiteiten. Door de toegenomen concurrentie verdween de economische winst als sneeuw voor de zon. Geen van de Engelse slavenhandelaren was volgens de auteurs groot genoeg om de marktwerking te verstoren, terwijl het voor nieuwe deelnemers relatief eenvoudig was

⁸ NL-HaNA, VWIS 1222, rekest van “verscheide commercieerende ingezeetenen der steeden Middelburg en Vlissingen” aan Staten-Generaal, 21 maart 1770 (scan 61).

⁹ Een hedendaagse analysetool voor de marktstructuur is het vijfkrachtenmodel van Michael Porter. Zijn vijf krachten die het winstpotentieel bepalen zijn (1) de dreiging van nieuwe toetreders, (2) de dreiging dat afnemers overstappen op een vervangend product, (3) een sterke onderhandelingspositie van afnemers, (4) een sterke onderhandelingspositie van leveranciers en (5) onderlinge rivaliteit tussen concurrenten. Porter formuleerde het model het eerst in 1979. Zie voor een revisie Michael Porter, ‘The Five Competitive Forces that Shape Strategy’, in; *Harvard Business Review* 88/1 (2008), 79-93. Het model is niet zonder meer toepasbaar op achttiende-eeuws Walcheren, onder meer vanwege de sterke relatie tussen leveranciers en slavenhandelaren (zie hoofdstuk 2).

¹⁰ Robert Paul Thomas en Richard Nelson Bean, ‘The Fishers of Men: The Profits of the Slave Trade’, in: *The Journal of Economic History*, vol. 34, nr. 4 (december 1974), 885-914. Zie ook Klein, *The Atlantic Slave Trade*, 99-100.

¹¹ Thomas en Bean, ‘Fishers of Men’, 886, noot 7. Opportuniteitskosten zijn gedeelde opbrengsten als gevolg van het niet kiezen van de op één-na-winstgevendste alternatieve aanwending van de productiefactoren.

om slavenschepen uit te reden. Het daarvoor benodigde krediet, de benodigde schepen, kundige zeelui en de vereiste cargazoenen waren eenvoudig te verkrijgen. Thomas en Bean omschreven de markt van slavenhandelaren daarom als een markt met volkomen concurrentie, waarin het marktmechanisme langdurige perioden met onevenredig hoge winsten uitsloot.¹² De belangrijkste tegenargumenten kwamen van Joseph Inikori, die meende dat er in de tweede helft van de achttiende eeuw helemaal geen sprake was van volkomen concurrentie in de Engelse slavenhandel.¹³ Enkele handelshuizen domineerden deze handel, omdat ze betere toegang hadden tot het benodigde kapitaal. Bovendien zouden er regelmatig tekorten zijn geweest aan enkele exportproducten – met name textiel en wapens - waardoor kleinere slavenhandelaren moeite hadden om het hoofd boven water te houden. Grote handelaren hadden daarentegen schaalvoordelen en moeten volgens Inikori zeer winstgevend zijn geweest.

Het debat is nooit helemaal beslecht en de methode van de marktstructuuranalyse heeft weinig navolging gevonden. Guillaume Daudin vindt de resultaten van een dergelijke “raccourci théorique” te onzeker en stelt dat het beter is om empirische bronnen te onderzoeken.¹⁴ Overgeleverde contemporaine winstberekeningen hebben echter ook nadelen. Ten eerste is de boekhoudkundige winstbepaling mede afhankelijk van de gebruikte boekhoudconventies en daardoor niet altijd goed vergelijkbaar. In de winstbepaling van MCC-uitredingen is bijvoorbeeld soms wel de winst op wisselkoersverschillen opgenomen en soms niet.¹⁵ Ten tweede is het nooit zeker in hoeverre de overgeleverde boekhoudingen representatief genoeg zijn. Daarom is een korte marktstructuuranalyse een uitgangspunt voor een eerste indruk van de winstgevendheid van de Walcherse slavenhandel, zeker in de context van de genoemde beschuldigingen uit Essequibo/Demerara.

Lokale concurrentie in de Walcherse slavenhandel

Het aantal gelijktijdige deelnemers aan de Walcherse slavenhandel geeft een eerste indruk van het concurrentieniveau. Voor de twintig jaren van 1760 tot en met 1779 zijn de gegevens in de TSTD over de Walcherse slavenhandel relatief compleet (zie tabel 3-1). In deze periode is vanuit Walcheren 260 maal een slavenschip uitgereed. Van die

¹² Thomas en Bean meenden dat eenzelfde situatie zich voordeed in alle geledingen van de West-Indische koloniale handel, behalve op de interne Afrikaanse markt voor slaven.

¹³ Joseph Inikori, ‘Market Structure and the Profits of the British African Trade in the Late Eighteenth Century’, in: *The Journal of Economic History*, vol. 41, nr. 4 (1981), 745-776. Op de pagina’s van dit tijdschrift werd in de daaropvolgende jaren een heftig debat over deze kwestie gevoerd.

¹⁴ Guillaume Daudin, ‘Comment calculer les profits de la traite?’, in: *Revue Française d’outre-Mers* 89/336-337 (2002), 43-62, 47.

¹⁵ Zie ook bijlage B.

uitredingen vonden er 161 plaats in Vlissingen, terwijl Middelburgse kantoren 99 uitredingen voor hun rekening namen. Voor de uitredingen werden 79 verschillende schepen gebruikt, meest fregatten en snauwen. Niet al deze schepen waren de hele periode in de vaart. De totale Walcherse slavenhandelsvloot telde in de jaren zeventig zo'n 30 schepen.¹⁶ De actiefste slavenhandelaar in Vlissingen tussen 1760 en 1779 was het kantoor van Jan Swart & Zoon, met 30 uitredingen, op de voet gevolgd door Jan van der Woordt met 27 uitredingen en Adriaan Kroef met 25 uitredingen. Snouck Hurgronje & Louijssen zaten daar weer iets onder, maar hadden wel meer slavenschepen in de vaart. Al met al ontliepen de grootste kantoren elkaar qua activiteit niet veel. In Middelburg was de MCC met afstand de grootste slavenhandelaar, met 63 uitredingen op 17 verschillende schepen. Pieter de Bruijn en Abraham de Smit verzorgden (soms samen met Jeremias van Nederveen) meer dan 20 slavenreizen.

Tabel 3-1: Walcherse slavenhandelsuitredingen tussen 1760 en 1779

Vlissingen	Aantal uitredingen	Aantal schepen	Middelburg	Aantal uitredingen	Aantal schepen
Jan Swart (& Zoon)	30	8	Commercie Compagnie (MCC)	63	17
(Moyse &) Jan van der Woordt	27	8	De Bruijn & De Smit	13	3
Adriaan Kroef	25	7	Van Nederveen (& De Bruijn & De Smit)	9	2
Snouck Hurgronje & Louijssen	23	10	Bourse de Superville & Smith	8	2
Bovel / Bovel & De Loos	16	3	François Gaaswijck	3	2
Jacobus Thobiassen Wulphert	15	4	Grijmalla & Herklots	2	1
Jan de Zitter (& Zonen)	13	4	Ballot	1	1
Van Dijke (& Landrij)	5	3			
Helleman van Eykellenburg & van Houte	4	2			
Barends	1	1			
Rochussen	1	1			
Totaal	161	51		99	28

Bron: TSTD

Op basis van het aantal uitredingen per kantoor lijkt er op Walcheren in deze periode geen sprake te zijn geweest van een speler met een algeheel monopolistisch overwicht in de slavenhandel. De Commercie Compagnie was in Middelburg weliswaar veruit de grootste, maar haar marktaandeel in de Walcherse slavenhandel als geheel was in deze jaren niet meer dan 24 procent. De Walcherse slavenhandelaren kochten bovendien

¹⁶ NL-HaNA, VWIS 13, brief van de Vlissingse heer L... (scan 62-67), ongedateerd. Op basis van de inhoud kan de brief in of vlak na 1789 gedateerd worden. De auteur is waarschijnlijk de heer Louijssen.

slechts een deel van hun cargazoengoederen lokaal, een groot deel bestelden ze in Holland of in het buitenland. Daardoor concurreerden ze ook rechtstreeks met niet-Zeeuwse slavenhandelaren. In Holland werden in dezelfde periode tussen de 80 en 90 slavenreizen georganiseerd. Het landelijke aandeel van de MCC in de slavenhandel was dus kleiner.

Hoewel er geen sprake was van een kantoor met een algeheel overwicht in de slavenhandel, is het mogelijk dat kantoren een bijzondere positie hadden in een West-Indische kolonie of in een West-Afrikaanse regio. Het lijkt er echter niet op dat kantoren zich specialiseerden in het vervoeren van slaven naar een enkele kolonie. Het grootste deel van de Walcherse slavenschepen in deze periode voer naar Zuid-Amerika. De standaardpraktijk voor kapiteins was om eerst koers te zetten naar Suriname. Als de slavenprijzen daar tegenvielen kon men dan nog doorzeilen naar Berbice, Essequibo/Demerara of een Caribisch eiland. Specialisatie in West-Afrikaanse regio's was waarschijnlijk wel gebruikelijker, hoewel detailinformatie daarover ontbreekt. Een dergelijke specialisatie kende echter vooral een praktisch karakter, aangezien de handelspraktijken en benodigde cargazoengoederen per regio konden verschillen. Bovendien konden kapiteins die meermalen naar dezelfde Afrikaanse regio voeren profiteren van een in Afrika opgebouwd netwerk van contacten en lokale Afrikaanse handelsmakelaars.¹⁷

De MCC reedde vooral schepen uit die Guinea als doel hadden. Van de 62 MCC-slavenreizen in deze periode gingen er 43 naar deze regio, terwijl negentien reizen naar Loango-Angola gingen. Bij enkele kleinere kantoren lag de verhouding juist omgekeerd. Zo gingen minstens twintig van de dertig slavenreizen van Jan Swart & Zoon naar Loango-Angola. Ook Snouck Hurgronje & Louijssen, Jan van der Woordt en Jacobus Thobiassen Wulphert hadden een voorkeur voor deze regio. Het is goed mogelijk dat de betrokken boekhouders en kapiteins binnen deze regio nog een voorkeur hadden voor handelsplaatsen waar ze goede contacten hadden met Afrikaanse makelaars. Vanwege de hevige internationale concurrentie in heel West-Afrika zullen deze praktijken echter niet geleid hebben tot monopolistische voordelen.

De mate van onderlinge rivaliteit tussen de diverse kantoren is lastig in te schatten. Op kleine schaal werkten de kantoren ongetwijfeld samen. De directeuren van de MCC dienden in 1770 bijvoorbeeld een verzoek in bij het kantoor van De Bruijn & De

¹⁷ Als meerdere schepen van dezelfde rederij naar dezelfde Afrikaanse regio voeren, konden ze ook van elkaars aanwezigheid profiteren, bijvoorbeeld door informatie te delen. Zo vond de MCC-kapitein Gideon de Bonrepo in 1744 "een brief onder de negers" van een medekapitein van de Compagnie. NL-MdbZA, MCC 169, Brieven van gezagvoerders *Afrikaansche Galeij*, brief Gideon de Bonrepo aan directeuren, 12 april 1744 (scan 31).

Smit om (per slavenchip binnengekomen) Afrikaans ivoor gezamenlijk te verkopen.¹⁸ Het is echter onwaarschijnlijk dat kantoren verregaande afspraken maakten over de verdeling van de markt. Volgens de bewindhebbers van de Zeeuwse kamer van de WIC was monopolievorming in de Walcherse slavenhandel onmogelijk. Zij meenden in 1770

(...) dat er in den slaavenhandel alsoo weinig monopolium kan plaats hebben, als in de vaart op Suriname, eenige andere colonien van den staat, in de groote en kleine visscherije, of andere soortgelijke branches van commercie; niets waaragtiger zijnde, dan dat soo veele reederijen er zijn, en soo veele opposite belangens exteeren, die het gepretendeert monopolium volstrekt ondoenlijk maaken.¹⁹

Gemak van toetreding

Kantoren die wilden participeren in de Walcherse slavenhandel moesten diverse toetredingsbarrières overwinnen. Om succesvol deel te nemen aan de handel was specialistische kennis nodig, net als een goed netwerk van correspondenten. Een nieuwe boekhouder moest in staat zijn voldoende kapitaal te werven bij investeerders en de juiste handelsgoederen aan te schaffen. Hij had ook een schip nodig, evenals kundige officieren en voldoende zeelui. Over het algemeen lijken die barrières niet onoverkomelijk te zijn geweest voor Zeeuwse kooplieden. Zoals nog zal blijken ging het begin jaren zestig vrij goed met de Walcherse slavenhandel. De vooruitzichten op de lange termijn leken ook gunstig, doordat plantage-eigenaren dankzij een toevloed van negotiatiegelden flink konden investeren in hun plantages.²⁰

In de jaren zestig begonnen minstens zeven kantoren met slavenuitredingen, destijds vooral een activiteit van kantoren die al lang actief waren in de slavenhandel (zoals de MCC, Kroef en Swart). Tot de nieuwe toetreders behoorden onder anderen De Bruijn & De Smit, Jan de Zitter & Zonen en Snouck Hurgronje & Louijssen.²¹ Kennelijk was het voor hen in die periode geen probleem om voldoende kapitaal te werven. Veel van de nieuwe toetreders waren al langer commercieel actief in de Atlantisch-koloniale handel en beschikten daardoor ook over nuttige kennis en netwerken. Er zijn geen signalen dat het aantrekken van scheepsofficieren problematisch was; alleen aan chirurgijns was vrijwel continu een tekort. Dat probleem trof echter niet alleen nieuwe spelers en kleine kantoren, ook de MCC had er last van. De vermeerderde concurrentie

¹⁸ NL-MdbZA, MCC 21, vergadering directeuren 2 oktober 1770 (scan 205).

¹⁹ NL-HaNA, VWIS 1222, Missive van de [...] geoctrooyeerde Westindische Compagnie ter praesidiale kamer Zeeland aan de Staten-Generaal, 19 februari 1770 (scan 18).

²⁰ Bericht van de [...] ge-octrooyeerde West-Indische Compagnie ter praesidiaale kamer Zeeland, in de notulen van de Staten van Holland, 5 maart 1770.

²¹ Vergelijk met tabel 3-2; de winsten in de vroege jaren zestig waren hoog.

leidde niet tot heftige prijsstijgingen van handelsgoederen op Walcheren. Sterker nog, de prijs van het belangrijkste lokaal geproduceerde handelsgoed op slavenschepen – buskruit – daalde in de jaren zestig en zeventig.²²

Een theoretische analyse op basis van beperkte gegevens kan geen uitsluitel geven over de historische winstgevendheid van een bedrijfstak. Het lijkt er echter wel op dat er tijdens het hoogtepunt van de Walcherse slavenhandel voldoende deelnemers waren om monopolistische voordelen te kunnen uitsluiten. Tijdens een periode van nieuwe commerciële kansen begin jaren zestig zagen bovendien nieuwe kantoren hun kans schoon om slavenreizen te gaan organiseren. Het aantal toetreders liep in de jaren zeventig sterk terug, maar dat had vooral te maken met de effecten van een financiële crisis op de koloniën (zie § 3.2). Op Walcheren waren er geen lokale slavenhandelaren met monopolistische voordelen en op de internationale slavenmarkt hadden Walcherse kooplieden zeker geen invloed op prijzen. Hoge economische winsten waren ook in de slavenhandel op Walcheren onwaarschijnlijk. Dat betekent niet dat er geen slavenhandelaren waren die grote winsten konden behalen. Onafhankelijk van het gemiddelde winstniveau op de lange termijn, konden individuele uitredingen wel buitengewoon winstgevend zijn. Om meer inzicht te krijgen in de daadwerkelijk behaalde resultaten in de Walcherse slavenhandel, is het noodzakelijk om de boeken van slavenhandelaren te onderzoeken.

3.2 Winstgevendheid van de MCC-slavenhandel

Naast het economische winstbegrip staat het boekhoudkundige winstbegrip. Ondanks de subjectieve winstbepaling kunnen vroegmoderne koopmanspapieren inzicht geven in het algehele rendement van een bedrijfstak. De boekhouding van de MCC biedt een zeer ruime dataset met gegevens over de winstgevendheid van alle slavenreizen van deze compagnie. Met behulp van deze boekhouding is het mogelijk om zowel de resultaten van individuele slavenreizen te onderzoeken, als de winstgevendheid van de compagnie als geheel te bepalen.

Rendement van slavenreizen

In de financiële boeken van de MCC hielden de boekhouders de aan uitredingen gerelateerde opbrengsten en kosten bij elkaar. In het jaar van thuiskomst van het schip berekenden ze het resultaat van een reis, om die vervolgens in de geconsolideerde

²² Zie § 5.3 en tabel 5-8.

winstberekening van de compagnie te betrekken.²³ Ongetwijfeld hielden de directeuren de winstgevendheid van alle reizen nauwgezet in de gaten, maar in de boeken van de compagnie zijn geen berekeningen te vinden van het (procentuele) rendement van iedere uitreding. Dat rendement is wel onderzocht door historici, met name W.S. Unger en Johannes Postma. Uit de cijfers van Unger blijkt dat het gemiddelde rendement van 101 slavenreizen van de compagnie tussen 1732 en 1802 niet hoger was dan 3,6 procent.²⁴ Postma paste kleine correcties toe op de cijfers van Unger, maar kwalificeert het gemiddelde winstniveau eveneens als “amazingly low”. Hij stelde het gemiddelde rendement per reis op 2,88 procent in de periode 1740-1795 en 5,6 procent in de deelperiode 1750-1780.²⁵

Het is noodzakelijk om op de berekening van Postma een nadere correctie toe te passen. Om tot het rendement per uitreding te komen, vergeleek hij de nettowinst met de totale kosten per uitreding. Een deel van die kosten maakte de MCC echter pas na thuiskomst en deze kosten werden (boekhoudkundig beschouwd) gefinancierd met de bruto-opbrengsten van de retourgoederen. Om die reden is het nauwkeuriger om de nettowinst te vergelijken met de initiële investering in de uitreding.²⁶ Het gaat immers om het rendement van de investering. Deze investering bestond slechts uit het schip en de uitredingskosten plus de kosten voor het cargazoen (zie § 2.3 en figuur 2-1). De correcte berekening is wel toegepast door Reinders Folmer-Van Prooijen in haar proefschrift over de eerste 35 jaar van de MCC. Zij komt voor de periode van 1740 tot en met 1755 uit op een gemiddelde winst per reis van 3,6 procent voor 22 slavenreizen. Daarna ging het echter beter en de twaalf MCC-slavenreizen die vertrokken tussen 1756 en 1760 kenden volgens haar een gemiddeld rendement van 17,6 procent.²⁷ Ter

²³ Zie ook Paesie, *Geschiedenis van de MCC*, 117.

²⁴ W.S. Unger, ‘Bijdragen II’, in: *Economisch-Historisch Jaarboek* 28 (Den Haag 1961), 86-91. Unger geeft dit percentage zelf overigens niet: hij vermeldt slechts de rekeningen-courant per uitreding (zie ook bijlage B).

²⁵ Postma, *The Dutch in the Atlantic Slave Trade*, 278-280.

²⁶ Bij de particuliere boekhouder-reders van slavenschepen bestond de eerste investering ook slechts in de waarde van schip en uitreding plus de benodigde handelsgoederen. Na afloop van een reis werden de ‘thuiskomende ongeldden’ en ‘onkosten op de retouren’ betaald en alleen als er geld overschoot werd dat overgemaakt aan de partenhouder of geherinvesteerd. Daudin schrijft over de juiste winstbepaling: “Un premier mouvement serait de calculer tout simplement l'ensemble des coûts et l'ensemble des revenus liés à une expédition. (...) Pour prendre en compte le temps, une première précaution est de comparer l'investissement à l'origine - ce qui ne comprend pas les frais d'escales et de désarmement - de l'expédition et l'ensemble des revenus nets, c'est-à-dire défalqués des frais d'escales et de désarmement”. Daudin, ‘Comment calculer les profits de la traite?’, 54.

²⁷ Reinders Folmer-Van Prooijen, *Van goederenhandel naar slavenhandel*, 149-151 en 202-203. Overigens wijkt Reinders Folmer-Van Prooijen in haar berekeningen licht af van de MCC-boekhouding, maar dit beïnvloedt de eindresultaten nauwelijks. In deze studie worden de cijfers rechtstreeks overgenomen uit de boekhouding en geconverteerd naar guldens.

vergelijking: volgens de rekenmethode van Postma hadden deze reizen een gemiddeld rendement van 13 procent.²⁸

Om het rendement van MCC-slavenreizen nauwkeuriger te bepalen, heb ik de financiële gegevens ervan opnieuw geanalyseerd. In tabel 3-2 staat per periode van vijf jaar het totaalbedrag van alle investeringen van de MCC in slavenreizen en het cumulatieve nettoresultaat van deze reizen.²⁹ Conform de boekhouding van de compagnie zijn de reizen toegerekend aan het jaar waarin het schip in Middelburg terugkeerde of het schip in een buitenlandse kolonie werd verkocht. Om de berekening van de gemiddelde resultaten uit de normale bedrijfsvoering niet teveel te verstoren, heb ik de resultaten van zeven uitredingen waarbij het schip door Engelsen werd veroverd (allemaal in 1781) weggelaten uit de tabel. Deze tegenslag, die de MCC forse verliezen opleverde, bespreek ik verderop in dit hoofdstuk.

Tabel 3-2: Return on Investment van MCC-slavenreizen, 1755-1794

Eindjaar reis	Totale investering <i>f</i>	Nettoresultaat <i>f</i>	Gemiddeld rendement	Aantal uitredingen
1755-1759	799.344	64.115	8,02%	13
1760-1764	787.634	191.805	24,35%	12
1765-1769	1.086.282	-41.345	-3,81%	13
1770-1774	1.746.926	60.208	3,45%	22
1775-1779	1.617.750	47.434	2,93%	16
1780-1784	177.000	17.632	9,96%	* 2
1785-1789	293.160	35.545	12,12%	3
1790-1794	596.735	-74.768	-12,53%	5
	7.104.831	300.627	4,23%	86

Bron: MCC 1696-1700, grootboeken en MCC 167-1439, scheepsboeken.

*: voor de periode 1780-1784 heb ik de investeringen en nettoresultaten van de zeven gekaapte slavenschepen weggelaten.

Deze nieuwe rendementsberekening laat zien dat de slavenreizen van de compagnie met 4,23 procent in de periode tussen 1755 en 1794 net iets rendabeler waren dan geschetst door Postma. De uitsplitsing in perioden van vijf jaar leert echter vooral dat de slavenhandel van de MCC aan het einde van de jaren vijftig en begin jaren zestig een hoog rendement opleverde. Op de slavenschepen die terugkeerden in de periode tussen 1760 en 1764 behaalde de compagnie zelfs een rendement van bijna 25 procent. Dat

²⁸ Zie bijlage B.

²⁹ Voor het rendement van (102) individuele MCC-uitredingen, zie bijlage B. Daarin staat per uitreding het rendement, alsmede (ter vergelijking) het rendement volgens de berekening van Unger en Postma. In de bijlage zijn de reizen van het schip *Watergeus* niet opgenomen, evenmin als enkele onvoltooide reizen.

positieve resultaat was op het conto te schrijven van externe omstandigheden. Tijdens de Zevenjarige Oorlog (1756-1764), waarin Nederland een neutrale positie innam, werden de Franse koloniën effectief geïsoleerd door de Engelse marine. Het resultaat was toenemende smokkelhandel op de Franse Caribische eilanden, onder andere vanaf Curaçao. Door de beperkte Franse aanvoer lagen de prijzen van tropische plantagegoederen in Europa bovendien tijdelijk hoger. Die combinatie leidde ertoe dat Walcherse slavenschepen in deze periode veelvuldig koers zetten naar Curaçao om daar slaven te verkopen aan Franse smokkelaars en om (Franse) tropische landbouwgoederen in te kopen.³⁰ Ook de MCC profiteerde van deze commerciële mogelijkheid en de slavenreizen naar Curaçao (vaak via Loango-Angola) waren vrijwel zonder uitzondering bijzonder rendabel. Het hoogtepunt was de vierde uitreding van de *Vrouw Johanna Cores* tussen 1758 en 1759, waarvan de nettowinst groter was dan de investering. Geen wonder dat in deze periode enkele Walcherse kantoren toetraden tot de slavenhandel. Het was echter niet de toegenomen concurrentie op Walcheren die de hoge winsten deed opdrogen, maar het einde van de oorlog.

De resultaten van de MCC-slavenreizen in de jaren zeventig waren wisselend. De slavenprijzen in Afrika stegen snel, terwijl de belangrijkste verkoopmarkt Suriname last kreeg van een kredietcrisis. Per saldo bleven de slavenuitredingen van de MCC wel winstgevend. Dat was gedeeltelijk een papieren winst, aangezien de kredietcrisis ervoor zorgde dat het innen van de verkoopopbrengsten steeds lastiger werd (zie § 3.3). In 1780 kwamen nog twee slavenschepen van de compagnie aan in Middelburg, waarvan één op Sint Eustatius volgeladen was met tropische landbouwproducten. Mede door nieuw oorlogsgeweld (begonnen na de onafhankelijkheidsverklaring van de Verenigde Staten in 1776) waren de prijzen van tropische goederen weer gestegen. Het schip uit Sint Eustatius behaalde daardoor een positief rendement van bijna 30 procent. In december van dat jaar werd Nederland echter bij de oorlog betrokken en brak de Vierde Engelse Oorlog (1780-1784) uit. Net als vele andere Walcherse kantoren, kreeg ook de MCC grote last van Engelse kapers en kon men niet nogmaals profiteren van oorlogsomstandigheden. Sterker nog, de compagnie verloor zeven schepen. De financiële schade was groot en de verliezen bleven slechts beperkt doordat de schepen

³⁰ “(...) vermits de opgekoomen troubles en oorloogen tusschen Engeland en Vrankryk, die naties de slaavehandel op Africa merkelyk hebben belet en verswaart, en daar door de particuliere kooplieden hunne slaaven minder in koop hebben gekost en meerder in America gegolden, om dat een planter soo veel hooger prysen van sijn retouren in Europa kan maaken”, uit: *Memorie over de vaart en commercie langs en op de Kusten van Africa en America (...)*, geschreven door Walcherse slavenhandelaren, bijlage bij de Resolutien van de Staten van Holland, 3 september 1760. Een kopie van de memorie is opgenomen in NL-HaNA, VWIS 10 (citaat op scan 3).

verzekerd waren.³¹ Bovendien hadden de kapiteins van drie van de schepen al slaven verkocht in West-Indië. Als ik de resultaten van de zeven veroverde schepen in tabel 3-2 zou verwerken, slaat het positieve rendement van 9,96 procent voor de jaren 1780-1784 echter om in een verlies van 15,51 procent.

Uitgesplitst naar Afrikaanse regio blijkt dat de MCC-uitredingen die naar Loango-Angola voeren in de eerste helft van de jaren zestig winstgevender waren dan schepen die naar Guinea voeren. Dat kwam echter door de gunstige marktomstandigheden op Curaçao als gevolg van de Zevenjarige Oorlog. MCC-schepen die naar Suriname gingen, haalden hun slaven meestal uit Guinea. Surinaamse planters waren bereid om meer te betalen om Guineese mensen als slaaf te kopen. Dat blijkt ook uit de resultaten van de MCC-reizen naar Suriname in de tweede helft van de jaren zestig. In die periode deden reizen naar Suriname via Loango-Angola het gemiddeld slechter dan reizen die via Guinea gingen. Na 1770 stuurden de directeuren tijdelijk minder schepen naar Suriname, wegens de gevolgen van de kredietcrisis. Die had echter ook toegeslagen in andere Nederlandse koloniën in Zuid-Amerika. Uiteindelijk kon men niet om de belangrijkste afzetmarkt heen en omdat Guineese slaven in Suriname meer gewaardeerd werden, koersten de MCC schepen steeds vaker naar Guinea.

Volatiliteit van de resultaten

Het succes van een slavenreis was afhankelijk van een complex samenspel van factoren, waar de boekhouders en kapiteins maar beperkt controle op konden uitoefenen. Hun invloed bleef grotendeels beperkt tot het opstellen en uitvoeren van de juiste handelsstrategie. Kapiteins konden sterfte van slaven aan boord door goede behandeling voorkomen, maar bij een epidemische ziekte vielen er alsnog veel slachtoffers. Bij tegenslagen als gebrek aan wind, oorlogen of slechte marktcondities konden ze slechts proberen de schade te beperken.³² De Engelse kapitein John Newton vergeleek de

³¹ Zie voor de verzekering van de gekaapte schepen o.a., MCC 22, vergadering directeuren 17 december 1781 (scan 160). Voor de genomen schepen *Vis*, *Jonge Willem*, *Zorg* en *Aurora* hadden de meeste assuradeurs conform de polis 90 procent van de schade uitbetaald.

³² In brieven naar de MCC-directeuren dekten kapiteins zich vaak in door te wijzen op “dodelijk slegte negosije”, zoals kapitein Willem Drijber in 1772 deed vanuit Kaap Lahoe. NL-MdbZA, MCC 1201, brief van Willem Drijber aan directeuren MCC, 25 mei 1772 (scan 45). De directeuren hielden de verrichtingen van hun kapiteins overigens goed in de gaten. Kapiteins moesten al hun transacties nauwkeurig vastleggen en verantwoorden. Kapitein Pieter de Moor van de *Vliegende Faam* (reis 1756-1758) werd bij thuiskomst bekritiseerd, omdat hij zijn slaven tegen een hogere prijs had ingekocht dan zijn collega-kapiteins. NL-MdbZA, MCC 20, vergadering directeuren, 18 april 1758 (scan 165). Zijn journaal werd door de directeuren nauwkeurig bestudeerd, waarvan een rapport bewaard is gebleven. NL-MdbZA, MCC 1145.2, ongedateerd rapport (scan 70-71).

uitkomsten van een slavenreis treffend met die van een loterij.³³ Volgens de Franse historicus Olivier Pétré-Grenouillou oefende de volatiliteit van de resultaten een aantrekkingskracht uit op investeerders met een hoge risicotolerantie: de volgende investering kon immers altijd een klapper zijn.³⁴ Ook de Engelse abolitionist Thomas Clarkson verklaarde de bereidheid van investeerders om hun geld in de slavenhandel te steken uit het kansspelkarakter.³⁵ Het is echter waarschijnlijker dat dit kenmerk van de slavenhandel een afschrikkend effect had op investeerders. De risico's waren alleen te beperken door de investeringen te spreiden over partenrederijen en door verzekeringen af te sluiten, wat de algehele winstgevendheid naar beneden bracht. In dit opzicht valt een parallel te trekken met de walvisvaart, eveneens een tak van scheepvaart met volatiele resultaten. Ook voor de walvisvaart waren grote investeringen nodig, terwijl de uitkomsten afhingen van de onzekere vangst van walvissen, de mate van internationale concurrentie en de wisselende prijzen van traan.³⁶ Misschien is het geen toeval dat slavenhandelaren als Adriaan Kroef en Jeremias van Nederveen ervaring hadden in de walvisvaart.³⁷

Doordat de MCC al haar schepen voor eigen rekening uitreedde, spreidden beleggers in MCC-aandelen hun kapitaal automatisch over verschillende reizen. Dan blijkt dat de spectaculair positieve of negatieve resultaten gemiddeld genomen een lichte winst opleverden. Maar ook de resultaten van afzonderlijke MCC-slavenreizen waren zeer wisselend. Een illustratie hiervan zijn de reizen van het fregat *Vrouw Johanna Cores*. Toen kapitein Jan Tuijnman in 1759 met dit schip in Middelburg terugkeerde van de eerder besproken slavenreis van Loango-Angola naar Curaçao, bleek het rendement bij het sluiten van de boeken 115 procent! Twee jaar daarvoor was het zelfde schip ook op een slavenreis geweest, via Guinea naar Suriname. Daarbij werd een verlies geleden van meer dan 40 procent. In 1770 bevond de *Vrouw Johanna Cores* zich weer in Suriname, na een reis uit Guinea onder gezag van kapitein Jan Sap. MCC-correspondent Adriaan Gootenaar wist deze kapitein te melden dat de slaven aldaar “op een reedelijke prijs”

³³ Geciteerd in: Nicholas James Radburn, *William Davenport, the Slave Trade, and Merchant Enterprise in Eighteenth-Century Liverpool* (ongepubliceerde masterscriptie, Universiteit van Wellington 2009), 4. De resultaten van de Liverpoolse slavenhandelaar William Davenport varieerden van +70 procent tot -60 procent. Radburn, *William Davenport*, 84.

³⁴ Olivier Pétré-Grenouillou, *L'argent de la traite. Milieu négrier, capitalisme et développement : un modèle* (Parijs 1996).

³⁵ Anstey, *The Atlantic Slave Trade*, 46-48.

³⁶ De Vries en Van der Woude, *Nederland, 1500-1815*, 778.

³⁷ Gerret van Sante, *Alphabethische naam-lyst van alle de Groenlandsche en Straat-Davissche Commandeurs (...)* (Haarlem 1770), xvi. De MCC nam als partenreder deel aan een uitreiding van Jeremias van Nederveen in de periode 1753 tot 1758. Het part was niet winstgevend. Paesie, *Geschiedenis van de MCC*, 73. Ook Henricus Kakelaar, een opperboekhouder bij de MCC, had zich met walvisvaart beziggehouden. De gids vermeldt na 1756 geen Walcherse walvisvaart op Groenland meer.

waren.³⁸ Sap kon zijn 215 slaven verkopen voor gemiddeld *f* 400 per hoofd. Dat leverde bij thuiskomst een rendement op van 7 procent. Toen het fregat een paar jaar later weer in Suriname aankwam, had dezelfde kapitein echter minder geluk. Op de oversteek vanuit Guinea had hij 64 van de mensen die hij als slaaf had willen verkopen verloren aan scheurbuik. Bovendien had de kredietcrisis toegeslagen in de kolonie. Wegens “de schaarsheid der crediten” was de slavenprijs dusdanig gedaald, dat hij nog maar *f* 345 per hoofd kon krijgen.³⁹ De combinatie van een lage slavenprijs en hoge sterfte leverde een negatief rendement op van bijna 45 procent.

Slavenhandel en de geconsolideerde winst van de MCC

De slavenhandel was in de tweede helft van de achttiende eeuw de hoofdactiviteit van de MCC. Net als andere Walcherse kantoren in de slavenhandel, ontplooidde de compagnie ook andere activiteiten. De som van de resultaten van alle uitredingen ten slavenhandel zijn dus niet gelijk aan de totale winstgevendheid van de compagnie. De werf, de lijnbaan en de retourvaart op West-Afrika leverden eveneens een bijdrage aan het geconsolideerde compagniesresultaat. Bovendien waren er allerlei overheadkosten, zoals de salarissen van de boekhouders, de kassier, de klerken en de conciërge. De geconsolideerde, achttiende-eeuwse winsten van de MCC zijn besproken door Ruud Paesie.⁴⁰ Hij laat zien dat de jaarlijkse resultatenrekening van de compagnie na 1750 vooral in de eerste helft van de jaren zestig en zeventig winsten vertoonde. Dat is in overeenstemming met de perioden waarin de slavenhandel van de MCC gemiddeld genomen positieve rendementen vertoonde (tabel 3-2).

Het is interessant om na te gaan in hoeverre de compagnie voor haar resultaten afhankelijk was van de slavenhandel en welke bijdrage de andere activiteiten daaraan leverden. De cijfers in tabel 3-3 zijn afkomstig uit de jaarlijkse winst- en verliesrekeningen van de compagnie. Ook hieruit blijkt dat de MCC in de eerste helft van de jaren zestig gouden tijden beleefde. Overigens onderschat het overzicht in de tabel de invloed van de slavenhandel op het totale MCC-resultaat. Vrijwel alle activiteiten van de compagnie hadden een connectie met de slavenhandel. Op retourreizen naar West-Afrika werden vaak enkele slaven ingekocht, die dan vóór vertrek naar Middelburg weer van de hand werden gedaan.⁴¹ Ook de ‘overige inkomsten’

³⁸ NL-MdbZA, MCC 1201, Brief Jan Sap aan directeuren MCC, 12 januari 1770 (scan 189).

³⁹ NL-MdbZA, MCC 1201, brieven gezagvoerders *Johanna Cores* aan directeuren, 27 april 1772 (scan 215).

⁴⁰ Paesie, *Geschiedenis van de MCC*, 119-122.

⁴¹ Zie bijvoorbeeld de uitleg uit 1764 van MCC-kapitein Hendrik Santleven over deze praktijk: “Nog verklaart den deponent Hendrik Santleven [oud 46 jaren, schipper], dat het gebruikelijk is, wanneer een schip ten handel varende gelegenheid krijgt, om goedkoop eenige slaven in te handelen, zulx gewoonlijk

waren voor een groot gedeelte afhankelijk van de in- en verkoop van slaven. Zo leverde het succes van de slavenhandel in de vroege jaren zestig een tijdelijk overschot aan liquide middelen op.⁴² De directeuren investeerden deze middelen in andere activiteiten, zoals leningen aan derden. In december 1761 kreeg de compagnie bijvoorbeeld *f* 3.772 bijgeschreven van de Zeeuwse kamer van de VOC, een rentebetaling voor een geleend bedrag van *f* 138.000.⁴³

Tabel 3-3: Vijfjaarlijkse geconsolideerde resultaten van de MCC

Periode	Saldo slavenhandel <i>f</i>	Saldo retourreizen <i>f</i>	Saldo overig <i>f</i>	Totaal resultaat <i>f</i>
1755-1759	49.834	-22.226	1.512	29.120
1760-1764	202.557	68.134	46.328	317.018
1765-1769	-47.471	-14.210	33.505	-28.176
1770-1774	60.208	0	6.797	67.005
1775-1779	44.737	0	6.639	51.376
1780-1784	-173.103	0	-21.373	-194.476
1785-1789	35.545	0	-89.274	-53.728
1790-1794	-74.768	0	-33.590	-108.358

Bron: MCC 1712.2-1714.1.

De vijfjaarlijkse saldi in de kolom 'Saldo slavenhandel' zijn de opbrengsten en kosten die direct toegeschreven kunnen worden aan de slavenreizen. De bedragen in deze kolom komen niet voor iedere periode overeen met de saldi in tabel 3-2. Het verschil wordt veroorzaakt doordat de boekhouder van de MCC soms bedragen naar andere grootboekrekeningen overboekte of achteraf scheepsrekeningen aanpaste. De bedragen in de laatste kolom betreffen de (doorgaans positieve) resultaten van de werfen de lijnbaan, alsmede overige winsten, minus overheadkosten en bijzondere kosten.

Veel andere 'overige inkomsten' waren ook zijdelings verbonden met het succes van de slavenhandel. Op de verkoop van ingekomen wisselbrieven uit de koloniën (doorgaans getrokken op Amsterdam), leverde het wisselkoersverschil tussen Holland en Zeeland een 'wisselavans' op. De kosten voor de bouw van eigen slavenschepen op de MCC-werf werden doorberekend, evenals interne leveranties van de lijnbaan. Daarnaast zijn er incidentele posten die met de slavenhandel samenhangen, zoals de *f* 6.000 die de directeuren in 1766 ontvingen van kapitein Jan Menkenveld. Hij moest dit bedrag

geschied, en dat dezelve slaven wederom worden verhandelt, ter plaats daar er winst op te krijgen is (...)" NL-MdbZA, MCC 327.3, notariële verklaring, 14 januari 1764 (scan 106).

⁴² Zie bijvoorbeeld NL-MdbZA, MCC 21, vergaderingen directeuren 27 januari 1761 (scan 5), waarin vanuit de thesaurie wordt voorgesteld om gelden elders te stallen, "terwijl de cas largo is, en voor eerst geen emplooi voor alle de penningen weten".

⁴³ NL-MdbZA, MCC 1634, journaalpost 1 december 1761 (scan 269). De VOC leende regelmatig gelden op anticipatie, in afwachting van de terugkomst van de retourvloten uit Azië. De vergoede rente bedroeg 3 procent op jaarbasis.

betalen voor het overtreden van de regels omtrent privéhandel tijdens een slavenreis.⁴⁴ Al met al valt te stellen dat ook het saldo van de ‘overige activiteiten’ grotendeels afhankelijk was van de slavenhandel. De MCC was in de tweede helft van de achttiende eeuw met recht een slavenhandelscompagnie te noemen.

MCC-winstgevendheid en investeerders

Voor investeerders in de MCC waren de jaarlijkse winst- en verliescijfers interessanter dan de resultaten van individuele uitredingen. Was het resultaat onder de streep positief, dan konden zij mogelijk een dividenduitkering (repartitie) tegemoet zien. De directeuren moesten eventuele repartities toetsen aan strenge voorwaarden om te bepalen of er voldoende financiële ruimte was. Volgens het reglement van de MCC was een uitkering alleen toegestaan uit dat deel van het bedrijfskapitaal dat het oorspronkelijk ingelegde kapitaal oversteeg.⁴⁵ De resultaten in de eerste jaren van de compagnie waren dusdanig slecht dat het erop leek dat er nooit een uitkering plaats zou kunnen hebben. Daarom werd het kapitaal in 1729 gereorganiseerd, waarna de boekhouders als basis voor repartities een winstreserve aanmaakten voor alle winsten en verliezen na 1726 (de ‘rekening van avance’).⁴⁶ Alleen als de MCC een repartitie kon financieren met het positieve saldo van die reserve was een uitkering toegestaan. Tot 1755 hadden de directeuren in totaal zesmaal besloten tot het doen van een repartitie. Aan het eind van dat jaar stond de rekening van avance echter op een negatief saldo van bijna *f* 170.000.⁴⁷ Dankzij de gunstige resultaten in de slavenhandel rond 1760 kwam hier verandering in. Over de boekjaren 1762, 1763 en 1764 kregen aandeelhouders dividend uitgekeerd. De directeuren keerden per volledige actie (met een nominale waarde van *f* 3.000) 3 procent, oftewel *f* 90, uit. Halverwege de jaren zestig maakten liquiditeitsproblemen en dalende winsten een eind aan deze periode met jaarlijkse repartities. In 1769, 1770 en 1771 volgde weer een serie 3 procent-repartities, daarna dwongen de tegenvallende resultaten de directeuren om de hand op de knip te houden. Toen de rekening van avance aan het eind van 1780 eindelijk weer hoog genoeg stond voor een repartitie, was het vanwege oorlogsomstandigheden niet verstandig om te denken aan het uitkeren van dividend.⁴⁸

⁴⁴ NL-MdbZA, MCC 21, vergadering directeuren 18 maart 1766 (scan 112). Menkenveld werd ook uit MCC-dienst ontslagen.

⁴⁵ NL-MdbZA, MCC 50.2, *Regulement van de Commercie Compagnie*, artikel XIX (scan 7).

⁴⁶ Reinders Folmer-Van Prooijen, *Van goederenhandel naar slavenhandel*, 35-39.

⁴⁷ Paesie, *Geschiedenis van de MCC*, 122.

⁴⁸ NL-MdbZA, MCC 22, vergadering directeuren 1 mei 1781 (scan 150). Commissarissen en directeuren besloten af te zien van een repartitie, “uijt hoofde van de fatale omstandigheid van tijd”.

Het rendement dat individuele investeerders op hun MCC-actiën behaalden, verschilde van persoon tot persoon. Het was afhankelijk van de koers van de aandelen en het moment waarop zij deze in- en verkochten. De koers van de MCC-aandelen was door de slechte beginperiode ingestort. In 1755 was de koers gezakt naar 12 tot 15 procent van de nominale waarde.⁴⁹ Een volledig aandeel was destijds dus *f* 360 tot *f* 450 waard. Weliswaar was de nominale waarde van *f* 3.000 geen reële afspiegeling van de werkelijke waarde van een aandeel, maar deze lage koers was een onderwaardering van de compagnie. Uit onderzoek van de commissarissen die de boeken nakeken, bleek een koers van 40 procent realistischer in 1755.⁵⁰ Deze discrepantie maakte het voor de MCC economisch aantrekkelijk om eigen aandelen in te kopen, iets waartoe de directeuren in 1755 in het geheim besloten. In de jaren die volgden aasden de directeuren op aandelen, die aanvankelijk tegen een koers van 12 tot 15 procent werden ingekocht. In 1761 betaalden de directeuren soms 17 procent, waarschijnlijk doordat de MCC in financieel beter vaarwater terecht was gekomen.⁵¹ Halverwege de jaren zestig bezat de compagnie voor ruim *f* 19.000 aan eigen aandelen met een nominale waarde van *f* 130.500.⁵² In 1776 – de directeuren hadden inmiddels nog iets meer eigen kapitaal ingekocht – stonden deze aandelen in de boeken van de compagnie tegen een koers van zo'n 15 procent.⁵³

Van de vermogende Middelburgse regent Daniël Radermacher zijn enkele grootboeken en balansen bewaard gebleven. Daaruit blijkt dat hij zijn aandelen MCC iets hoger waardeerde dan de directeuren van de compagnie. In 1755 zette hij zijn aandelen met een nominale waarde van *f* 5.000 voor *f* 1.025 op de balans, een koers van 20,5 procent. In 1760 stonden zijn aandelen voor ruim 30 procent op de balans en in 1765 voor ruim 28 procent. In deze periode verkreeg hij aandelen van zijn vader en van Maria van de Klaver.⁵⁴ Helaas is niet bekend wat hij hiervoor moest betalen. Wel is duidelijk dat Radermacher in 1771 een pakket MCC-aandelen met een nominale waarde van *f* 9.850 kreeg uit de nalatenschap van zijn oom Pieter de la Rue. Deze werden

⁴⁹ NL-MdbZA, MCC 20, vergadering directeuren 3 juni 1755 (scan 95).

⁵⁰ Ibid. Zie ook MCC 1712.2, 'Re-eele Staat Rekening van de Commercie Compagnie deser stad', per ultimo december 1754 (scan 45). Deze staatrekening is door de commissarissen opgesteld, door alle eigendommen van de MCC op het laagst te taxeren. In de reguliere balans hielden de directeuren onrealistische waarderingen aan. Zo werd op vastgoed niet afgeschreven en stonden er enkele dubieuze vorderingen op de balans.

⁵¹ Zie de 'secrete agenda van de directeuren' over de aandeleninkoop, MCC 1620.

⁵² NL-MdbZA, MCC 1697, grootboekrekening 'Actiën in de Commercie Compagnie', 1762-1768 (scan 33).

⁵³ NL-MdbZA, MCC 1699, grootboekrekening 'Actiën in de Commercie Compagnie', 1776-1786 (scan 29). De MCC bezat in de tweede helft van de achttiende eeuw een toenemend aantal aandelen in zichzelf. Het was aanvankelijk de bedoeling deze aandelen te annuleren, maar dat is destijds niet gebeurd. Tussen 1763 en 1772 heeft de compagnie dus ook zesmaal dividend aan zichzelf uitgekeerd, in 1772 bijvoorbeeld ruim *f* 5.182 (verwerkt in tabel 3-3 onder 'overig').

⁵⁴ NL-MdbZA, Daniël Radermacher II, balansen 1754-1769. NL-MdbZA, MCC 1586, kapitaalboek, folio 381 (scan 84).

gewaardeerd op *f* 2.068, dus tegen een koers van 21 procent.⁵⁵ Dat was ook de koers waartegen zijn totale aandelenpakket in 1770 en 1780 in zijn administratie stond.⁵⁶ Waarschijnlijk schommelde de koers tussen 1755 en 1780 tussen de 15 en 20 procent, al kan deze in de succesvolle jaren zestig tijdelijk hoger zijn geweest. Na de Vierde Engelse Oorlog daalde de waarde van MCC-aandelen wederom flink. In 1788 lag de koers rond de 7 procent.⁵⁷

Profiteerden de investeerders ook van de succesvolle resultaten van de MCC in de jaren zestig van de achttiende eeuw? Het is duidelijk dat diegenen die na de oprichting van de compagnie in 1720 aandelen kochten en de nominale waarde volstortten grote verliezers waren. Nadat de koers echter tot een dieptepunt was gedaald rond 1755, was een investering achteraf bezien niet onaantrekkelijk. Dat blijkt duidelijk uit de aandelen die de directeuren zelf inkochten tussen 1755 en 1763. Directeur Daniël van Berlekom kocht bijvoorbeeld op 19 mei 1760 een volledige MCC-actie voor *f* 510 (17 procent). Halverwege 1763, 1764 en 1765 kreeg de houder van die actie steeds *f* 90 dividend uitgekeerd over het voorgaande boekjaar. Zonder rekening te houden met de tijdwaarde van geld en een eventuele koerswinst op het aandeel, bedroeg het rendement eind 1765 dus meer dan 50 procent. In 1770, 1771 en 1772 ontving de houder wederom *f* 90. Achteraf bezien zou dat een slim moment zijn geweest om het aandeel van de hand te doen, tegen een lichte koerswinst. Zonder die koerswinst mee te rekenen, was het jaarlijkse rendement dan 8 procent geweest.⁵⁸

In de kapitaalboeken zijn genoeg voorbeelden te vinden van investeerders die een lichte winst behaald moeten hebben op hun MCC-aandelen, zoals Paulus de Wind. Hij kocht in 1759 voor een onbekend bedrag een gedeelte van een actie met een nominale waarde van *f* 1.800 (dus 3/5-aandeel), die hij in 1774 van de hand deed.⁵⁹ Met zijn gedeeltelijke aandeel heeft hij in die jaren in totaal *f* 324 aan dividend ontvangen. Stel dat hij het aandeel tegen een koers van 20 procent had gekocht dan heeft hij er rond de *f* 360 voor betaald. Afgezien van de koerswinst, was zijn jaarlijkse rendement dan ruim 5,5 procent geweest. Sommige aandeelhouders kochten hun actie vooral om praktische redenen. Zo kocht Gerrit Blees, een Middelburgse kuiper, in 1769 1/6-aandeel MCC.⁶⁰ Dat deed hij ongetwijfeld primair om het recht te krijgen om leverancier van de MCC te worden. Waarschijnlijk heeft hij rond de *f* 100 betaald voor zijn aandeel. In 1770 en de

⁵⁵ NL-MdbZA, Daniël Radermacher 8, grootboek, 1770-1789.

⁵⁶ NL-MdbZA, Daniël Radermacher 12, balansen 1770-1802.

⁵⁷ NL-MdbZA, MCC 22, vergadering directeuren 16 december 1788 (scan 258 e.v.)

⁵⁸ De totale dividenduitkeringen waren *f* 540 tussen 1760 en 1772 (omgerekend ruim *f* 40 per jaar), de initiële investering in 1760 was *f* 510. Hierbij is geen rekening gehouden met de tijdwaarde van geld.

⁵⁹ NL-MdbZA, MCC 1586, kapitaalboek, folio 481 (scan 184).

⁶⁰ NL-MdbZA, MCC 1586, kapitaalboek, folio 551 (scan 254).

twee daaropvolgende jaren ontving hij echter steeds *f* 15 aan dividend.⁶¹ Hoewel hij zijn aandeel kocht om leverancier van de compagnie te worden, was de dividenduitkering voor hem een mooie bonus. De conclusie is gerechtvaardigd dat niemand alleen van een investering in de MCC rijk is geworden. Diegenen die op het juiste moment in- en uitstapten hebben wel een redelijk rendement behaald. Van spectaculaire winsten was echter geen sprake.

3.3 Winsten, kasstromen en krediet

Het rendement van individuele uitredingen zoals dat in de vorige paragraaf aan de orde kwam, vertelt niet het hele verhaal over de winstgevendheid van de slavenhandel. De *grootte* van het resultaat was belangrijk, maar minstens zo belangrijk was de vraag *wanneer* de opbrengsten van de koloniale slavenverkopen op Walcheren binnenkwamen. Voor de kantoren in de slavenhandel waren de kasstromen van belang voor de liquiditeit en continuïteit: boekhouders redden vaak met binnenkomende gelden op slavenverkopen weer nieuwe schepen uit.⁶² Voor de investeerders in partenrederijen hing het jaarlijkse rendement en de looptijd van hun investering af van de snelheid van de kasstromen uit de koloniën.

De boekhouders van de MCC hielden bij de financiële afsluiting van scheepsreizen geen rekening met toekomstige kasstromen. Nog uitstaande gelden boekten ze als opbrengsten op de scheepsrekeningen, maar voordat die gelden daadwerkelijk als inkomsten binnenstroomden konden maanden of zelfs jaren verstrijken. Een extreem voorbeeld is de vierde reis van de *Watergeus*. Dit was één van de zeven in 1781 door Engelse kapers veroverde MCC-schepen. Ten tijde van de verovering, had kapitein Cornelis Loeff echter al 437 mensen als slaaf verkocht in Essequibo/Demerara. De oorlogsomstandigheden maakten de overdracht van de verkoopgeldten naar Middelburg lastig. Op papier boekte deze reis van de *Watergeus* – ondanks de verovering – een winst van bijna 25 procent. Het duurde echter tot 1799 (achttien jaar!) voordat de laatste inkomsten uit deze reis binnenkwamen. Omgerekend naar een rendement op jaarbasis was dat minder dan 1 procent.⁶³

⁶¹ Zie bijvoorbeeld NL-MdbZA, MCC 1679, kasboek, 31 mei 1770 (scan 11).

⁶² In de woorden van de slavenhandelaren, gebruikten de boekhouders (en daarmee ook de achterliggende reders) de eerste binnenkomende kasstroom vaak om “hunne schepen wederom [te] equiperen”. NL-HaNA, VWIS 42, Rekest van kooplieden, burgers en ingezetten der steden Middelburg en Vlissingen aan Staten-Generaal, 18 januari 1770 (scan 12).

⁶³ Zie NL-MdbZA, MCC 1699 en 1700, grootboekrekeningen *Watergeus*. Het scheepsboek van dit schip is verloren gegaan, dus de resultaten moesten worden gereconstrueerd uit de grootboekrekeningen. Doordat de *Watergeus* nooit in Middelburg terugkwam, werd de winst pas later ingeboekt. Nadat de laatste gelden waren binnengekomen, besloten de directeuren de winst van deze reis van de *Watergeus*

Walcherse slavenscheepen deden gemiddeld achttien maanden over hun reis langs drie continenten.⁶⁴ Daarnaast hadden twee belangrijke factoren invloed op de kasstromen en de looptijd. Allereerst de eventuele kredietverlening aan kolonisten die slaven kochten. Een tweede bepalende factor was de effectiviteit van de waardeoverdracht tussen de koloniën en Walcheren.

Kredietverlening door Walcherse slavenhandelaren

Krediet was de olie in de motor van het achttiende-eeuwse Atlantische handelscircuit.⁶⁵ Het aanleggen en exploiteren van tropische landbouwplantages vereiste grote investeringen, die pas na verloop van langere tijd terugverdiend werden. Eén van de grootste kostenposten voor iedere vroegmoderne plantage in de West betrof de aanschaf van slaven.⁶⁶ Voor hun financiering maakten planters in de tweede helft van de achttiende eeuw in toenemende mate gebruik van het negotiatiestelsel. Een kortlopende financieringsvorm die in Nederland minder aandacht heeft gekregen is het krediet dat slavenhandelaren verleenden bij de verkoop van slaven.

Wat betreft kredietverlening door Walcherse slavenhandelaren bestond er een duidelijk verschil tussen de Caribische eilanden enerzijds en Suriname en aangrenzende koloniën anderzijds. Op de eilanden verleenden Walcherse slavenhandelaren zelden krediet bij de verkoop van slaven. Kapitein David Mulders van het *Middelburgs Welvaren* kreeg in 1758 expliciet de instructie mee om op Curaçao slaven te verkopen “sonder aan iemand eenige crediet te geven”.⁶⁷ Hij verkocht uiteindelijk een deel van de door hem ingekochte Afrikanen op het eiland voor \$ 45.163 (pesos, ruim *f* 90.000) in contanten. Ook op Sint Eustatius genoot het verkopen op krediet niet de voorkeur. MCC-scheepen deden dat eiland vooral in de jaren zeventig aan, met name als de slavenprijzen in

(*f* 25.684) niet in één keer te boeken. Om vertekeningen in de winstcijfers te voorkomen, werd deze winst boekhoudkundig verdeeld over zes boekjaren. Het laatste deel van *f* 3.000 werd pas in 1807 geboekt.

⁶⁴ Unger, *Geschiedenis van de Nederlandse slavenhandel II*, 36.

⁶⁵ Zie onder meer Jacob Price, ‘Credit in the slave trade and plantation economies’, in: Barbara L. Solow (red.), *Slavery and the Rise of the Atlantic System* (Cambridge 1991), 293-340. Peter Mathias, ‘Risk, Credit and Kinship in Early Modern Enterprise’, in: John J. McCusker en Kenneth Morgan (red.), *The Early Modern Atlantic Economy* (Cambridge 2000), 15-35. Vooral de slavenhandel was afhankelijk van een breed scala aan kredietinstrumenten. Herbert S. Klein, *The Atlantic Slave Trade* (Cambridge 2010), 100.

⁶⁶ Volgens de Surinaamse plantage-administrateur Anthony Blom vereiste de aanleg van een grote suikerplantage in de jaren tachtig van de achttiende eeuw ruim *f* 200.000, waarvan *f* 116.000 bestemd was voor de aanschaf van 232 slaven (dus à *f* 500 per slaaf). De grootste jaarlijkse kostenpost (na de aflossing van interest op geleend kapitaal) betrof bovendien de suppletie van de slavenmacht, geschat op 5 procent van de totale waarde van alle slaven. Anthony Blom, *Verhandeling van den landbouw in de colonie Suriname* (Amsterdam 1787), 82-85.

⁶⁷ NL-MdbZA, MCC 773.4 (scan 38-39), Nadere particuliere instructie voor capiteijn David Mulders, 26 september 1758.

Suriname tegenvielen.⁶⁸ De terughoudendheid van de MCC en andere Walcherse slavenhandelaren om op de Nederlandse Caribische eilanden krediet te verlenen, hing samen met het internationale karakter van de lokale markten. Veel van de kopers van slaven waren buitenlanders, die slechts tijdelijk op het eiland verbleven. Op Curaçao waren de kopers van slaven bijvoorbeeld vaak Fransen en Spanjaarden.⁶⁹ Kredietverlening aan buitenlanders bracht teveel onzekerheid en praktische problemen met zich mee.

De praktijk van kredietverlening in Suriname en aangrenzende koloniën was anders. In het door de Staten-Generaal vastgestelde octrooi voor Suriname uit 1682 was vastgelegd dat de WIC aangevoerde slaven publiek moest veilen. De Compagnie had destijds nog een monopolie op de slavenhandel en deze regel moest voorkomen dat kapitaalkrachtige planters grote partijen arbeidskrachten zouden opkopen ten koste van kleinere spelers. Het octrooi voorzag ook in een regeling voor betaling, die in drie termijnen van zes maanden zou moeten geschieden.⁷⁰ Nadat de slaveninvoer in Suriname in 1738 was vrijgegeven voor private Nederlandse initiatieven, werden de regels omtrent de verkoop van slaven soepeler. Een arriverende kapitein van een particulier slavenschip had verschillende opties om slaven te verkopen aan kolonisten. Allereerst kon hij ervoor kiezen om de aangevoerde slaven publiek te veilen. Daarvoor moest hij dan verplicht gebruikmaken van de diensten van een van overheidswege aangestelde vendumeester. Een tweede optie was – in de woorden van de Surinaamse Raad van Politie – om “sijne slaeven buyten den vendumeester en soo als hij sal goed vinden te vercoopen”.⁷¹ Bij veilingen en onderhandse verkopen konden verkopers en kopers zelf afspraken over kredietverlening maken.⁷²

⁶⁸ In 1771 besloten de MCC-directeuren een “proeff” te doen met het zenden van slavenschepen naar Sint Eustatius, waar volgens correspondent Benners goed betaald werd voor slaven. NL-MdbZA, MCC 99, brief directeuren aan Benners, 31 december 1771 (scan 153-154). Benners bleek zeer traag met het remitteren van de verschuldigde gelden en na “ingekome onaangename berigten” besloten de directeuren niet langer gebruik te maken van zijn diensten. NL-MdbZA, MCC 22 (scan 103), 10 november 1778.

⁶⁹ NL-MdbZA, MCC 818, David Mulders aan directeuren, 20 augustus 1763 (scan 24-25).

⁷⁰ *Octroy ofte fundamentele conditien*, artikelen 7 en 8. Het octrooi is afgedrukt in J.J. Hartsinck, *Beschrijving van Guiana of de Wilde Kust in Zuid-America II* (Amsterdam 1770), 623-638. Zie ook Fatah-Black, *White Lies and Black Markets*, 148. De WIC heeft zich niet altijd aan de bepalingen in het octrooi gehouden en ook slaven op contractbasis verkocht.

⁷¹ J.A. Schiltkamp en J. Th. de Smidt, *West Indisch Plakaatboek Suriname I* (Amsterdam 1973), plakaat 401, Notifikatie. Verkoop van slaven door de vendumeester, 22 juli 1741, 485-486. De verkoop van slaven op veilingen na 1738 leverde in Suriname onenigheid op, aangezien de vendumeester krachtens zijn instructie (ibid, 375-377) recht had op 5 procent van de verkoopwaarde. Op de eerdere slavenveilingen van de WIC werd een dergelijke commissie niet geheven. Kolonisten klaagden hierover bij de gouverneur van Suriname. De gouverneur en raden van politie besloten de beloning te verlagen naar 2,5 procent voor “iets dat deselve [planters] soo noodsaekelijk benodigt hadde”, namelijk slaven. NL-HaNA, Raad van Politie Suriname 21, 22 juli 1741 (scan 244-245).

⁷² In het “reglement op de venduen” uit 1774 stond expliciet dat het de verkoper vrij stond “op zoodaanige termijnen en conditien zijn goederen te laten verkoopen als hem zal behaagen”. Schiltkamp en De Smidt,

Particuliere Walcherse slavenhandelaren hadden minder oog voor koloniale belangen dan de WIC. Ze waren dan ook niet geneigd om lange krediettermijnen te verlenen aan kolonisten.⁷³ Toch was een betalingstermijn van enkele maanden gebruikelijk. MCC-Kapitein Willem de Molder van de *Vrouw Johanna Cores* kwam begin 1765 bijvoorbeeld in Paramaribo aan, na mensen te hebben ingekocht in Guinea. Van de 203 Afrikanen op zijn schip verkocht hij er 84 als slaaf rechtstreeks aan planters ('uit de hand'), waaronder 5 mannen en 1 vrouw aan de plantage Waaterland. De Molder verliet de kolonie eind maart zonder de opbrengsten van de slavenverkopen volledig binnen te hebben. De lokale correspondent van de MCC, Saffin & Comp, kreeg op 25 april de betaling binnen voor de door Waaterland gekochte slaven. De penningen voor de 119 slaven die De Molder op vier achtereenvolgende veilingen in maart had verkocht betaalde de vendumeester pas op 18 juli aan Saffin.⁷⁴ Na de kredietcrisis die Suriname begin jaren zeventig trof, gaven de directeurs van de MCC er de voorkeur aan om zoveel mogelijk slaven uit de hand te verkopen. In tegenstelling tot bij een publieke veiling, kon de lokale correspondent dan scherp in de gaten houden of de koper wel genoeg kredietwaardigheid bezat.

In Essequibo/Demerara waren de regels omtrent de verkoop van slaven strenger dan in Suriname. Deze kolonie viel – in tegenstelling tot Suriname – rechtstreeks onder het gezag van de WIC. De bewindhebbers van die Compagnie hielden vast aan de eis dat slaven alleen publiek verkocht mochten worden, onderhandse verkoop was lange tijd verboden.⁷⁵ Bovendien werd van overheidswege verordonneerd dat de verkopers van slaven betaling in termijnen moesten toestaan. Die regel had echter een negatief effect op de aanvoer van slaven. Zeeuwse slavenhandelaren klaagden veelvuldig over de gedwongen betalingstermijnen van twaalf tot vijftien maanden en waren daardoor minder bereid om Essequibo/Demerara aan te doen.⁷⁶ Ondanks de langere krediettermijnen, stuurden de directeurs van de MCC in de jaren zeventig wel meer schepen naar die kolonie om te profiteren van de – als gevolg van de schaarse aanvoer – gestegen slavenprijzen en om de Surinaamse kredietcrisis te ontlopen. Die strategie

West Indisch Plakaatboek Suriname II, plakaat 747, Publikatie. "Reglement op de venduen die in Surinaamen gehouden worden", 30 augustus 1774, 871-876.

⁷³ Fatah-Black, *White Lies and Black Markets*, 145.

⁷⁴ Deze betalingscondities waren niet standaard en konden van schip tot schip verschillen.

⁷⁵ De bewindhebbers verwezen hierbij naar het negentiende artikel van het Reglement op de vrije vaart op Afrika uit 1730, waarin stond dat aangebrachte slaven in Essequibo/Demerara publiek moesten worden geveild op dezelfde voet als in Suriname. Overigens werd deze regel niet strikt gehandhaafd, aangezien de MCC (ondanks een in 1768 en 1774 herhaald verbod op onderhandse verkoop) regelmatig slaven uit de hand verkocht. NL-HaNA, VWIS 51, rekest MCC aan Staten van Zeeland, 28 maart 1776 (scan 5).

⁷⁶ NL-HaNA, VWIS 48, Requeste van verscheide kooplieden aan de Staten-Generaal, 5 maart 1770 (scans 6-21).

volgden ook enkele andere Walcherse kantoren. Tussen 1761 en 1770 hadden zo'n honderd Walcherse slavenreizen Suriname als hoofdbestemming. In het daaropvolgende decennium was dat aantal geslonken tot iets meer dan veertig. Het aantal Walcherse schepen dat naar Essequibo/Demerara voer steeg echter van ongeveer veertien in de jaren zestig tot meer dan twintig tussen 1771 en 1780.⁷⁷

Waardeoverdracht vanuit de koloniën

De tweede belangrijke factor die de financiële looptijd van slavenreizen bepaalde, was de overdracht van de opbrengsten op slavenverkopen vanuit de koloniën naar Walcheren. Het remitteren van de opbrengsten van slavenverkopen was een ingewikkeld en vaak tijdrovend proces. Kolonisten betaalden hun slaven in contanten, landbouwproducten of wisselbrieven. Betaling in contanten was op de Caribische eilanden niet ongebruikelijk; daar waren volop zilverstukken (*pesos*) in omloop. Het vervoeren van koloniale contanten naar Walcheren was echter onveilig, onpraktisch en duur. Daarom kochten slavenhandelaren lokale producten in voor hun contanten. Op de eerdergenoemde reis van het *Middelburgs Welvaren* naar Curaçao kocht kapitein David Mulders in samenspraak met de lokale MCC-correspondent Pieter van Dienenhoven een partij suiker, indigo en koffie van een deel van zijn *f* 90.000 aan contanten. Toen de kapitein het eiland verliet, liet hij nog een bedrag van ruim *f* 25.000 in zilverstukken achter bij Dienenhoven.⁷⁸ Een alternatief voor betaling in contanten, was betaling in plantageproducten. Dat was echter niet altijd mogelijk, mede doordat veel kolonisten in Suriname en naburige koloniën contractueel verplicht waren al hun oogst op te sturen naar een vaste commissionair in Nederland. Vaak ging het om de directeur van het negotiatiefonds waarvan hij kapitaal had geleend. Een ander nadeel van betaling in plantageproducten was dat de prijs van slaven in de tweede helft van de achttiende eeuw sneller steeg dan die van de producten. De hoeveelheid producten als koffie en suiker benodigd om de slaven van één schip te kopen werd groter dan het laadvermogen van een gemiddeld slavenschip.⁷⁹

Slavenhandelaren hadden over het algemeen een voorkeur voor betaling in wisselbrieven. Dat was een efficiënte, flexibele en relatief veilige manier van

⁷⁷ Slave Voyages Database, TSTD.

⁷⁸ Dienenhoven kocht hiervoor suiker, die in 1761 op het MCC-schip *Eenigheid* werd verzonden naar Middelburg. NL-MdbZA, MCC 1634, journaalpost 25 augustus 1761 (scan 261). Kapitein Mulders nam zelf direct voor ruim *f* 65.000 aan producten mee, die in Middelburg voor ruim *f* 85.000 werden geveild. Deze transactie leverde dus een extra *f* 20.000 winst op voor de compagnie. Zie bijlage B, reis *Middelburgs Welvaren* 4.

⁷⁹ David Eltis, Frank D. Lewis en David Richardson, 'Slave prices, the African slave trade, and productivity in the Caribbean, 1674-1807', in: *Economic History Review*, 63/4 (2005), 673-700, 678-680.

waardeoverdracht. Een wisselbrief was een document met een betalingsopdracht. In de meest basale vorm adresseerde de opsteller ervan (de trekker) deze betalingsopdracht aan een correspondent (de betrokkene). De houder van de wisselbrief (in dit geval de slavenhandelaar) kon met het ondertekenende document de betaling incasseren. Kolonisten trokken doorgaans wisselbrieven op hun commissionairs in Nederland, meestal in Amsterdam. Die stuurden ze immers hun oogst en daar hadden ze dientengevolge financiële tegoeden of toekomstige financiële tegoeden. De wisselbrief was betaalbaar op zicht, vaak een termijn van zes weken. Dat gaf de betrokkene tijd om liquiditeit voor de betaling te regelen. Mede doordat de houder van een wisselbrief deze kon overdragen (endosseren) aan een derde partij, was het een zeer flexibel financieel instrument. De mogelijkheid tot endosseren betekende feitelijk dat de houder de wisselbrief als betalingsmiddel kon gebruiken; het document fungeerde dan als een vorm van papiergeld.⁸⁰ De verzending van wisselbrieven was ook veilig: mocht een wisselbrief tijdens het transport verloren gaan, dan waren er altijd nog ondertekende kopieën. Betaling in wissels kwam de snelheid van een slavenreis ten goede: een kapitein kon onmiddellijk in ballast terugkeren naar Walcheren, zonder te wachten op een lading koloniale producten.

Walcherse kantoren in de slavenhandel kregen door de veelvuldige betalingen in wisselbrieven in Suriname en aangrenzende koloniën grote aantallen wissels binnen. Deze waren in meerderheid getrokken op Amsterdamse kantoren die zich specialiseerden in West-Indische zaken. Uit de administratie van de MCC blijkt dat de compagnie deze waardepapieren zelden zelf incasseerde. Men stuurde ze daarentegen ter acceptatie op naar de betrokkene. Eenmaal geaccepteerde wissels verkochten de directeurs vervolgens op Walcheren via makelaars aan lokale handelskantoren of aan de Zeeuwse Kamer van de VOC. Die partijen hadden wissels nodig voor hun nationale en internationale handel, aangezien wissels getrokken op Amsterdam in een groot deel van Europa geaccepteerd werden als betaalmiddel. De MCC behaalde bij de verkoop van geaccepteerde wissels meestal een 'wisselavans' van tussen de 2 en 3 procent. Dit werd veroorzaakt door de wisselkoers tussen Zeeland en Holland, die in het nadeel uitviel voor Zeeuwse handelaren. Een Zeeuws handelskantoor dat een wissel op een Amsterdams kantoor kocht van de MCC, moest vanwege het koersverschil enkele procenten meer betalen dan de nominale waarde (door de compagnie geboekt als 'avans').⁸¹

⁸⁰ Om die reden zijn de trekkers van veel wisselbrieven in het MCC-archief niet dezelfde als diegenen die slaven kochten van de compagnie. De kolonist betaalde in dat geval met een geëndosseerde wissel.

⁸¹ De wisselschade leverde Zeeland een aanzienlijk concurrentienadeel op ten opzichte van Holland. Het werd deels veroorzaakt doordat de Zeeuwse Rijksdaalder enkele stuivers hoger was gewaardeerd dan de

Voor alle vormen van waardeoverdracht – contanten, landbouwproducten en wisselbrieven – waren de diensten van koloniale correspondenten vrijwel onmisbaar voor de Walcherse slavenhandelaren. Lokale correspondenten hadden immers meer kennis van de koloniale markt dan de kapiteins van slavenschepen en konden bovendien een betere inschatting maken van de kredietwaardigheid van kolonisten. Daarnaast waren ze een permanente vertegenwoordiger van Walcherse handelskantoren in de kolonie. Dat was vooral van belang bij de verkoop van slaven op krediet, zoals al bleek uit het voorbeeld van de *Vrouw Johanna Cores*. Doordat de correspondent nog lopende zaken kon afronden, kreeg de kapitein de mogelijkheid om met zijn schip terug te keren naar Walcheren. Het was zeldzaam dat een kapitein zelf achterbleef in een kolonie om te wachten tot betalingstermijnen afliepen.⁸² Toch was het niet uitgesloten: zo bleef kapitein Joost Dankers van de *Vigilantie* (in dienst van Snouck Hurgronje & Louijssen) in 1787 achter in Essequibo/Demerara om de inning van de opbrengsten van een slavenveiling af te wachten. Zijn schip keerde zonder hem terug naar Vlissingen, waarschijnlijk onder het gezag van de opperstuurman.⁸³

Tekortkomingen in het financiële stelsel

De manier waarop kapiteins slaven verkochten en kolonisten ze betaalden had één belangrijk nadeel: het leverde Walcherse slavenhandelaren een directe kredietrelatie op met de kopers van slaven. Laatstgenoemden konden krediettermijnen missen, maar ook ongedekte of onbetrouwbare wisselbrieven afgeven. In dat geval werd de wissel niet geaccepteerd door het betrokken handelshuis en bleef de slavenhandelaar zonder inkomsten. De rechtsregels over de wisselbrief als financieel instrument waren geavanceerd en beschermden de houders van wissels. Volgens het wisselrecht mocht de houder van een niet-geaccepteerde wissel een zogenoemde herwissel trekken. Die ging

Hollandse. Zie het antwoord van J.F. Muller op een prijsvraag van het Zeeuwsch Genootschap: Joachim Fredrik Muller, 'Antwoord over de egale geldspecien', in: *Verhandelingen* 13 (Middelburg 1786), 119-201. Volgens Laurens Pieter van de Spiegel kwam de nadelige wisselkoers ook door een handelstekort van Zeeland met Holland. Hij schreef in 1772: "(...) het is niet te denken, dat onze commercie ooit tot die hoogte komen zal, wat wy de Hollandsche comptoiren kunnen missen, en zoolang wy deeze noodig hebben om betalinge te doen voor buitenlandsche rekeningen, moet het verlies op den wissel altoos een disavantage voor Zeeland geven, 't welk maakt, dat wy tegen de Hollanders niet markten kunnen." Uit een memorie over het verval van Zeeland, te vinden in: George Willem Vreede, *Mr. Laurens Pieter van de Spiegel en zijne tijdgenooten (1737-1800)* (Middelburg 1877), 245.

⁸² Die praktijk kwam in de Franse slavenhandel vaker voor. C.S. McWatters en Y. Lemarchand, 'Accounting for triangular trade', in: *Accounting, Business & Financial History* 19/2 (2009), 189-212, 191-192.

⁸³ Dankers had via een veiling slaven verkocht en moest wachten op de inning van twee termijnen (van vier maanden). Hij stuurde de *Vigilantie* terug naar Vlissingen "ter vermijding van noodelooze maand- en kostgelden voor de equipagie". NL-HaNA, VWIS 712, rekest van Vlissingse en Middelburgse slavenhandelaren aan de Staten-Generaal, 14 april 1788 (scan 17).

terug naar de trekker van de wissel (of naar één van de endossanten), die het verschuldigde bedrag alsnog moest voldoen met een opslag van 25 procent. Zelfs als de trekker de herwissel wel betaalde, kon het echter jaren duren alvorens het verschuldigde bedrag binnenkwam.

Niet-geaccepteerde wissels leverden Walcherse slavenhandelaars grote problemen op. Eén van de belangrijkste afzetmarkten, Suriname, ging diverse malen gebukt onder een kredietcrisis. In de jaren zestig van de achttiende eeuw ging het in enkele jaren mis, maar vooral in de jaren zeventig kwamen veel kolonisten in de problemen. Hiervoor zijn allerlei oorzaken aan te wijzen: een combinatie van de te grote verstreking van langdurige kredieten vanuit Nederland en lage prijzen van tropische landbouwproducten speelden een belangrijke rol. In de boekhouding van de MCC zijn de gevolgen van de crises duidelijk zichtbaar (tabel 3-4). Aanvankelijk waren wisselprotesten vrij zeldzaam, maar in 1766 werd een groot aantal wissels uit Suriname geprotesteerd. Dat leidde er onder meer toe dat de MCC in dat jaar geen dividend uitkeerde over het voorgaande boekjaar, door het “lang uijtstaan der penningen”.⁸⁴ In de jaren zeventig waren wisselprotesten helemaal schering en inslag. Hoewel de compagnie in 1770 op papier een goed resultaat boekte, bleef voor meer dan f 100.000 aan wisselbrieven onbetaald. Dat was bijna een derde van het totaalbedrag dat in 1770 aan wissels was ontvangen! In het daaropvolgende decennium bleven er steeds aanzienlijke bedragen gemoeid met de wisselprotesten waar de MCC tegenaan liep. Het probleem kon slechts zeer gedeeltelijk worden opgevangen door van planters betaling in natura te eisen.⁸⁵ Door alle wisselprotesten liep het betalingsverkeer tussen de koloniën en Walcheren steeds stroever. Een uitsplitsing van de geprotesteerde wissels in het archief van de MCC laat zien dat de directeuren ook in

Tabel 3-4: Wisselprotesten bij de MCC, 1761-1778

	Geprotesteerde wisselbrieven	Waarde f
1761	0	
1762	0	
1763	7	
1764	7	
1765	7	
1766	32	
1767	0	
1768	22	
1769	6	
1770	28	101.804
1771	21	66.306
1772	34	91.923
1773	31	77.518
1774	15	36.960
1775	31	22.850
1776	95	97.259
1777	39	37.632
1778	10	24.791

Bron: MCC 1696-1699, grootboeken.

⁸⁴ NL-MdbZA, MCC 21, vergadering 13 mei 1766 (scan 116). Het jaar 1768 was ook een slecht jaar in dit verband. De MCC wilde in dat jaar overleggen met de andere Walcherse handelskantoren in de slavenhandel “ter remedieering der bewuste inconvenienten over de non betaling der remisen uijt de Americaansche collonien”. NL-MdbZZ, MCC 21, vergadering 29 maart 1768 (scan 155).

⁸⁵ Paesie, *Geschiedenis van de MCC*, 107.

Essequibo/Demerara moeite hadden om goede betaling te krijgen voor aangevoerde slaven (tabel 3-5).

Tabel 3-5: Wisselprotesten bij de MCC naar kolonie van herkomst, 1770-1778

	1770	1771	1772	1773	1774	1775	1776	1777	1778
	<i>f</i>	<i>f</i>	<i>f</i>	<i>f</i>	<i>f</i>	<i>f</i>	<i>f</i>	<i>f</i>	<i>f</i>
Suriname	88.021	66.306	71.586	51.721	11.660	0	10.005	2.350	0
Essequibo/Demerara	13.783	0	20.336	23.087	24.966	22.850	87.254	35.282	24.791
Berbice	0	0	0	2.710	333	0	0	0	0
	101.804	66.306	91.923	77.518	36.960	22.850	97.259	37.632	24.791

Bron: MCC 1696-1699, grootboeken en MCC 1634-1637, journaalboeken.

Achterblijvende financiële innovatie

De kredietcrises maakten het systeem van waardeoverdracht uit de West-Indische koloniën rijp voor een grondige herziening. Die is echter uitgebleven. De commissie Van Wijn stelde in 1787 wel voor om slavenhandelaren meer financiële bescherming te geven door hen wettelijk als preferente crediteuren aan te merken.⁸⁶ Die maatregel zou echter niet alleen rijkelijk laat getroffen zijn, hij is bovendien nooit overgenomen door de Staten-Generaal. Vergelijkbare problematiek is door de Engelsen wel succesvol bestreden met financiële innovaties. Een nieuwe handelssystematiek zorgde ervoor dat Engelse slavenhandelaren na 1750 minder werden blootgesteld aan het risico van wanbetaling door kolonisten. Rond die tijd begonnen gespecialiseerde makelaars in de Britse koloniën de verkoopprijs van aangevoerde slaven direct aan de slavenhandelaren te voldoen door middel van wisselbrieven getrokken op Londense banken en commissiehuizen. Die Londense instellingen stonden vervolgens garant voor de betaling. Kolonisten konden slaven nog steeds op krediet kopen; de makelaars in slaven gaven de kapiteins van slavenschepen dan verschillende setjes wisselbrieven mee, bijvoorbeeld een set met wissels op drie maanden zicht, een set op zes maanden zicht en een set op negen maanden zicht. In tegenstelling tot de Nederlandse praktijk voeren Engelse slavenschepen hierdoor meestal terug met wissels die de betaling vormden voor gehele slavenverkoop. Bovendien was de acceptatie en betaling van die wissels gegarandeerd in dit zogenoemde 'bills-in-the-bottom'-systeem. Het Engelse betalingssysteem zorgde ervoor dat slavenhandelaren gemakkelijker slaven konden verkopen en geen directe kredietrelatie hadden met koloniale kopers van slaven. De

⁸⁶ Van de Voort, *De Westindische plantages*, 208.

wissels die op de slavenschepen terugkeerden leverden directe liquiditeit op. Handelaren konden wachten tot de wissels vervielen, of ze konden de wisselbrieven verdisconteren en direct verhandelen. Daarnaast was het in een stad als Liverpool gebruikelijk voor slavenhandelaren om handelsgoederen voor nieuwe uitredingen op krediet in te kopen; vaak gaven leveranciers wel een jaar krediet.⁸⁷

Op Walcheren hadden slavenhandelaren niet alleen meer problemen met liquiditeit, ook was langdurig leverancierskrediet niet gebruikelijk. De MCC betaalde haar facturen vrijwel altijd binnen enkele maanden.⁸⁸ Waarschijnlijk deden andere Walcherse kantoren in de slavenhandel dat niet anders. Neem het kantoor van Jan de Zitter & Zonen, dat in 1760 een nieuw aangebouwd fregatschip uitreedde voor een slavenreis. Het schip vertrok op 8 januari 1761 en partenhouders in deze *Maria Magdalena* kregen op 24 januari 1761 een afrekening voor hun part.⁸⁹ Zij zullen deze bedragen in de daaropvolgende weken hebben voldaan en met die kasstroom kon de boekhouder de betalingen verrichten aan leveranciers. In het geval van het schip *Avonturier* van de Middelburgse firma De Bruijn & De Smit verleenden de partenhouders een voorschot na de bouw.⁹⁰ Kort nadat het schip vertrokken was, kregen zij een definitieve afrekening voor het resterende bedrag.⁹¹ Het lijkt er op dat de kredietlijnen op Walcheren veel korter waren dan die in de Engelse slavenhandel.

Wanbetaling en liquiditeitsproblemen

De vastlopende waardeoverdracht uit de koloniën leverde Walcherse slavenhandelaren grote problemen op, zeker omdat de winstmarges gemiddeld genomen niet hoog lagen.

⁸⁷ Kenneth Morgan, 'Remittance Procedures in the Eighteenth-Century British Slave Trade', in: *The Business History Review* 79/4 (2005), 715-749. Robin Pearson en David Richardson, 'Social Capital, Institutional Innovation and Atlantic Trade Before 1800', in: *Business History* 50/6 (2008), 765-780. Nicholas Radburn, Keeping "the wheel in motion": Trans-Atlantic Credit Terms, Slave Prices, and the Geography of Slavery in the British Americas, 1755-1807', in: *The Journal of Economic History* 75/3 (2015), 660-689. Richardson, 'Profits in the Liverpool slave trade, 71-72. Joseph Inikori, *Africans and the Industrial Revolution in England* (Cambridge 2002), 330-331.

⁸⁸ Dit gold in de achttiende eeuw als 'contante betaling', wat ook blijkt uit het feit dat de MCC hiervoor kleine kortingen kreeg op de meeste facturen.

⁸⁹ NL-UtrHUA, De Beaufort 317, afrekening *Magdalena Maria*, Jan de Zitter & Zoonen aan de heer Jan Willem van Sonsbeek, 24 januari 1761.

⁹⁰ Een koopmanshandboek uit de achttiende eeuw vermeldt: "Reders in schepen, die een schip laten bouwen, betalen hetzelfde veelal in drie termynen; een derde als het op stapel staat, een derde by 't te water lopen, en de overige derde by de voltooiing door den scheepstimmerman." La Borde, *'t Koopmans Boekhouden*, 70. De directeuren van de MCC wilden in 1791 deelnemen in een (op de MCC-werf) nieuw te bouwen schip van boekhouder J.C. van Citters. Volgens het akkoord betaalden zij hun portie in drie termijnen, "te weeten zeeven duizend guldens, zoo ras de kiel & steevens staan, zeeven duizend guldens, zoo ras gemelde schip van de werf is in het water geloopt, en het restand van het beloop van hetzelfde voltooid is". NL-MdbZA, MCC 22, vergadering 25 oktober 1791 (scan 298).

⁹¹ NL-MdbZA, Radermacher 6 en 8, grootboek en journaalboek Daniël Radermacher.

Als slavenhandelaren zelfs het positieve resultaat van winstgevende reizen dan niet konden realiseren, was dat een probleem. Volgens Vlissingse kooplieden was het frustrerend om toe te moeten zien hoe door wisselprotesten “de mooie winst, die men zich verbeeld gemaakt te hebben, in rook verwijnd”.⁹² Johannes Louijssen schreef in 1786 over de problematiek van de geprotesteerde wissels:

Hadden de colonisten in Rio Essequibo en Demerary aan hunne verpligtinge beter en constanter voldaan: hadden zij beter gezorgd voor de betalinge hunner ingekogte slaaven; hadden zij hunne crediteuren voor het incasseeren hunner deugdelijke penningen, secuurer gesteld; nimmer was Nederlandsch, nimmer ware onze Zeeuwsche slaaven-handel tot zulk een diep verval geraakt.⁹³

Veel kleinere kantoren in de Walcherse slavenhandel waren in de jaren zeventig genoodzaakt om hun slavenhandelsactiviteiten te staken. Grotere kantoren als Snouck Hurgronje & Louijssen, Adriaan Kroef, Jan Swart & Zoon en de MCC hadden wel de mogelijkheid om hun geluk te blijven beproeven in deze handel. Toch blijkt ook uit de boekhouding van de MCC duidelijk dat deze compagnie een lastige periode doormaakte. Waar de compagnie in de vroege jaren zestig regelmatig een overschot aan liquide middelen had, veranderde dat na 1765. Om nieuwe schepen te kunnen uitreden, moesten de directeuren vanaf dat jaar geld lenen. Het ging vaak om kortlopende leningen, maar om het bedrijf draaiende te houden waren continu nieuwe leningen nodig.⁹⁴

Tot de Vierde Engelse Oorlog was het voor de directeuren niet moeilijk om externe geldschieters te vinden, omdat de compagnie kapitaalkrchtig genoeg was en een lening aan de MCC daardoor veilig was. Vaak vergoedde de compagnie 3 procent rente op jaarbasis en veel lokale geldschieters waren bereid om geld uit te lenen.⁹⁵ Onder de geldschieters waren personen als predikant Jacobus Willemsen, maar ook directeuren van de compagnie zelf. Daarnaast kon de MCC terecht bij de lokale Wisselbank als het snel geld moest lenen, hoewel de commissarissen van die bank doorgaans iets meer

⁹² ‘Berigt van de kooplieden te Vlissingen’, bijlage bij gedrukte *Missive van de Vergadering van Thienen aan Haar Hoog Mogende*, in dato 19 October 1786, 24.

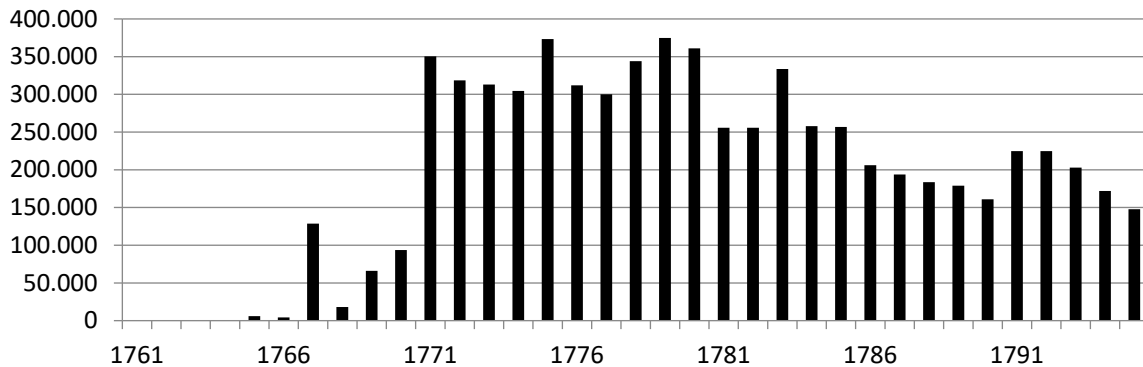
⁹³ Ibid, p. 26.

⁹⁴ Dat de leningen rechtstreeks verband hielden met de wisselprotesten, blijkt ook uit het journaalboek van de MCC. Een deel van de opbrengst van de 25 procent herwissel werd in 1772 gedebiteerd tegen de rekening van interest, “vermits door het protesteren van vele wisselbrieven, diverse gelden á deposito zijn genegotieerd geworden.” NL-MdbZA, MCC 1636, journaalpost 31 december 1772 (scan 176).

⁹⁵ Het betaalde rentepercentage schommelde licht. In 1788 verhoogden de directeuren van de MCC de betaalde interest naar 4 procent om aantrekkelijk te blijven voor geldschieters. NL-MdbZA, MCC 22, vergadering 9 december 1788 (scan 258).

rente in rekening brachten dan particulieren.⁹⁶ Halverwege de jaren zeventig naderde de totale schuld van de compagnie de *f* 400.000 (zie figuur 3-1). Achteraf was het onverstandig van de directeuren en commissarissen om over het boekjaar 1771 dividend uit te keren, terwijl de liquiditeit van de MCC problematisch was. Waarschijnlijk was toen echter nog niet voorzien dat de vele wisselprotesten zo lang zouden aanhouden.

Figuur 3-1: Leningen à deposito verstrekt aan de MCC, 1761-1795

Saldi per 31 december in guldens. Bron: NL-MdbZA, MCC 21-23, notulen vergaderingen directeuren, 1761-1795.

De crisis van de jaren zeventig zorgde er volgens een anonieme Vlissingse briefschrijver voor dat “den Zeeuwschen negerhandel [...] een gevoelige krak quam te krijgen.”⁹⁷ Bovenop die “krak” kwam vervolgens de Vierde Engelse Oorlog, waarin de slavenhandelaren een groot deel van hun slavenhandelsvloot verloren zagen gaan. Deze factoren luidden het einde in van de Walcherse slavenhandel. Aan het einde van de jaren tachtig en in de jaren negentig van de achttiende eeuw waren er nog enkele pogingen om de slavenhandel weer op te starten, maar zelfs de MCC had moeite om nieuwe reizen te financieren. De compagnie had daarvoor nieuwe leningen nodig, die ditmaal alleen tot stand kwamen met hulp van het stadsbestuur.⁹⁸ Bovendien bleek de internationale concurrentie op de West-Afrikaanse kust andermaal te zijn toegenomen. De resultaten van de meeste reizen waren dan ook ondermaats. De eerdergenoemde anonieme briefschrijver uit Vlissingen meende dat “de avances niet veel meer dan ordinaire intrest” waren, die hij stelde op 4 procent op jaarbasis.⁹⁹ In de slavenhandel liepen investeerders bovendien meer risico dan bij het uitlenen van geld.

⁹⁶ NL-MdbZA, MCC 21, vergadering 14 november 1769 (scan 187).

⁹⁷ NL-HaNA, VWIS 13, “brief van de Vlissingse heer L...”, ongedateerd (scan 63). Op grond van de inhoud is de brief geschreven eind jaren tachtig van de achttiende eeuw, mogelijk door de heer Louijssen.

⁹⁸ Zie § 6.1.

⁹⁹ NL-HaNA, VWIS 13, “brief van de Vlissingse heer L...” (scan 65). Volgens de briefschrijver kostten vijf uitredingen van Johannes Louijssen & Zoon na de Vierde Engelse Oorlog in totaal *f* 498.395,20. Dat is dus

Eind 1794 vielen Franse legers Nederland binnen en enkele maanden later was het hele land bezet door Frankrijk. Het begin van de Franse Tijd maakte een definitief einde aan de legale trans-Atlantische slavenhandel, hoewel de MCC in 1802 nog éénmaal een slavenschip uitreedde. Dat werd echter in Suriname door de Engelsen veroverd en de oorlogsomstandigheden maakten het remitteren van de opbrengsten wederom problematisch.¹⁰⁰

3.4 Conclusie

Een klein aantal handelskantoren nam het leeuwendeel van de Walcherse slavenhandel voor hun rekening. Zij vormden echter geen gesloten bolwerk. Regelmatig waren er succesvolle nieuwe toetreders tot deze handelstak en geen van de grote spelers behaalde monopolistische voordelen. Bovendien hadden Walcherse slavenhandelaren in West-Afrika veel concurrentie van buitenlandse slavenhandelaren. Op basis van economische theorie lijkt het daardoor onwaarschijnlijk dat de lokale slavenhandelaren enorme winsten opstrekten. De overgeleverde boekhouding van de MCC bevestigt dat vermoeden. Hoewel de Walcherse slavenhandel gemiddeld niet heel winstgevend was, konden individuele reizen wel degelijk zeer goede financiële resultaten opleveren. Ook bepaalde deelperioden gaven over het algemeen gunstige resultaten te zien. Dat laatste gold met name rond 1760, toen enkele omliggende Europese landen verwickeld waren in de Zevenjarige Oorlog. Walcherse slavenhandelaren profiteerden destijds van de Nederlandse neutraliteit.

De berekening van het rendement op slavenreizen is in de Nederlandse historiografie meestal onjuist uitgevoerd. Een correctie laat zien dat de Walcherse slavenhandel iets winstgevender was dan tot nu toe is aangenomen, hoewel het verschil niet dusdanig groot is dat het hele beeld kantelt. De MCC behaalde op slavenreizen in de periode tussen 1755 en 1794 een gemiddeld rendement van 4,23 procent. Het was voor slavenhandelaren in de jaren zestig en zeventig van de achttiende eeuw echter in toenemende mate problematisch om de opbrengsten op slavenverkopen te realiseren. Feitelijk was de winst op slavenreizen dus lager dan de meeste berekeningen laten zien, of sloeg deze winst zelfs om in een fors verlies. De directe kredietrelatie tussen

f 99.679 per uitreding. Dat komt zeer wel overeen met de gemiddelde investering van de MCC in slavenshippen in deze periode, vergelijk tabel 2-2. De vijf schepen retourneerden met een opbrengst van f 580.351,20. Volgens de schrijver hadden investeerders hun geld beter tegen 4 procent kunnen uitlenen. Nieuwe uitredingen leverden aan het eind van de jaren tachtig leken door grote internationale concurrentie in West-Afrika en daardoor lange reistijden voornamelijk verliezen op.

¹⁰⁰ Zie P.C. Emmer, 'De laatste slavenreis van de Middelburgsche Commercie Compagnie', in: *Economisch-en sociaal-historisch jaarboek* 34 (1971), 72-123.

slavenhandelaren en koloniale kopers van slaven stelde de eerstgenoemden bloot aan de gevolgen van kredietcrises. Het financiële systeem in Nederland had geen passende oplossing voor het probleem dat Walcherse slavenhandelaren dat risico niet konden dragen. Het gevolg was een ernstige verzwakking van deze sector, waaraan de Vierde Engelse Oorlog vervolgens ook een steentje bijdroeg.